Lingvistička analiza reprezentacije psihičkih bolesti u hrvatskim tiskanim medijima

Tomičić, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:233193

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository

zir.nsk.hr

UNIRI DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Anamarija Tomičić

LINGVISTIČKA ANALIZA REPREZENTACIJE PSIHIČKIH BOLESTI U HRVATSKIM TISKANIM MEDIJIMA

(DIPLOMSKI RAD)

U Rijeci, 2015.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za kulturalne studije
Mentor: dr.sc. Benedikt Perak
Studentica: Anamarija Tomičić

Lingvistička analiza reprezentacije psihičkih bolesti u hrvatskim tiskanim medijima

Diplomski rad

Rijeka, 17. rujna 2015.

Sažetak

Depresija je jedna od najrasprostranjenijih psihičkih bolesti na svijetu, sa brojem oboljelih koji raste iz dana u dan. Zbog toga se za depresiju može reći da je sveprisutna pojava u društvu, pa tako i u medijima. U ovom radu fokus je stavljen na reprezentaciju depresije u člancima hrvatskih *lifestyle* portala, a kao krajnji cilj rada postavljena je identifikacija kulturnih i društvenih značenja koje se konstruiraju u navedenim člancima putem lingvističke analize. Analiza se teorijski temelji na postavkama kognitivne lingvistike, točnije na konceptualnim metaforama i metonimijama, koje su identificirane u korpusu sastavljenog od dvadeset i šest članaka preuzetih s najposjećenijih portala.

Ključne riječi: kognitivna lingvistika, konceptualne metafore, konceptualna metonimija, kulturni modeli, depresija, *lifestyle* portali, tiskani mediji.

Sadržaj

1. Uvod ... 1
2. Razrada ... 3
2.1. Kognitivna lingvistika ... 3
2.1.1. Temeljne postavke kognitivne lingvistike ... 3
2.1.2. Stvaranje značenja u jeziku ... 8
2.1.3. Kognitivni mehanizmi izgradnje značenja u kognitivnoj lingvistici ... 10
2.1.4. Konceptualna metafora ... 16
2.1.4.1. Procesi stvaranja konceptualnih metafora ... 18
2.1.4.2. Vrste metafora ... 22
2.1.4.3. Konceptualna metonimija ... 25
2.1.4.4. Odnos konceptualnih metafora i konceptualnih metonimija ... 27
2.1.4.5. Konceptualne metafore i društvo ... 27
2.1.4.6. Konceptualna metafora kao odraz društva ... 28
2.1.4.7. Društvena stvarnost kao odraz konceptualnih metafora ... 29
2.1.4.8. Konceptualne metafore i kulturni modeli ... 31
2.2. Psihičke bolesti ... 32
2.2.1. Definicija psihičkih bolesti ... 32
2.2.2. Depresija kao psihička bolest ... 35
2.2.2.1. Uzroci depresije ... 36
2.2.2.2. Statistički podaci o depresiji ... 39
2.2.3. Depresija i konceptualne metafore ... 40
2.2.3.1. Opojmljivanje depresije u različitim kulturnim krugovima ... 40
2.2.3.2. Metafore o depresiji u sklopu psihoterapija ... 41
2.2.4. Psihičke bolesti i mediji ... 42
2.2.4.1. Psihičke bolesti u tiskanim medijima ... 43
2.3. Istraživanje ... 46
2.3.1. Metoda istraživanja ... 46
2.3.2. Konceptualne metafore depresije na *lifestyle* portalima ... 47
2.3.3. Kulturni modeli depresije ... 53
3. Zaključak ... 56
Popis literature ... 59
Prilog 1. Sažetak analize korpusa ... 62
Prilog 2. Popis poveznica članaka korištenih za kreiranje korpusa ... 66

1. Uvod

Mentalno zdravlje česta je, pa i važna tema, u suvremenom društvu. Pitanje mentalnog zdravlja pojavljuje se u nizu polja, pa i izvan samih disciplina psihologije i psihijatrije. Naime, dovoljno je prolistati jedan od mnogobrojnih *lifestyle* časopisa ili kliknut na web stranicu sličnog tipa i pronaći ćemo niz savjeta o održavanju i poboljšanju psihičkog zdravlja, a možda će i češće biti riječ o postignuću i povećanju vlastite sreće, odnosno životnog zadovoljstva. No, dok je s te strane vidljiva zaokupljenost psihičkim zdravljem, s druge strane i dalje je prisutna stigmatizacija onih koji boluju od psihičkih bolesti. Oboljele osobe često su stigmatizirane i diskreditirane zbog svoje „ludosti", „neuračunljivosti" i „nerazumnosti". Uzmemo li k tome u obzir i da je prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) čak 27% europskog stanovništva oboljelo od nekog oblika psihičkog poremećaja, uočit ćemo da se radi o nezanemarivom dijelu populacije, stoga je važna i njihova reprezentacija u medijima, koja ih s jedne strane može stigmatizirati, ali i demistificirati njihovo stanje. No kako bih omogućila detaljnu analizu ograničit ću je na analizu depresije, prvenstveno kao koncepta. Izabrala sam upravo taj koncept jer je od ove bolesti prema podacima WHO-a oboljelo 11% europske populacije, a uz to sam se pojam koristi i van samog medicinskog diskursa, kada se govori o tuzi i sličnim „negativnim" emocijama, te smatram da je posebno zanimljivo analizirati ovaj „tužan" pojam u društvu gotovo opsjednutim s dostizanjem sreće.

Kako bih analizirala reprezentaciju oboljelih od psihičkih bolesti u medijima, točnije, tiskanim medijima, oslonit ću se na kognitivnu lingvistiku i pojam konceptualne metafore. Naime, prema pojmu konceptualne metafore naše poimanje svijeta, odnosno sama struktura koncepata koje koristimo za konstruiranje i objašnjavanje svijeta, temelji se upravo na metaforama, a one dubljoj razini preslikavaju, ali i oblikuju kulturne modele po kojima živimo, odnosno naše „zdravorazumsko znanje".

Sam rad započinje pregledom temeljnih pojmova i postavki na kojima počiva disciplina kognitivne lingvistike – od temeljne filozofije do mehanizama nastanka poimanja svijeta do mehanizama konstrukcije značenja u jeziku te međuodnosu istih. Nadalje, fokus se premješta na konceptualne metafore kao temeljni pojam ovoga rada – njihovu definiciju, kategorizaciju, pa i nastanak kao produkt tjelesnog i kulturalnog čovjekovog iskustva, da bi na kraju došli do implikacija koje konceptualne metafore imaju na samo kulturalno značenje, društvo pa i na poimanje svijeta na razini pojedinca. Nakon uspostave teorijskog okvira, slijedi poglavlje posvećeno depresiji kao psihičkoj bolesti – njenoj definiciji, simptomima i

uzrocima, ali i depresiji kao društvenoj pojavi, koja se nalazi u međuodnosu s različitim kulturnim krugovima u kojima se pojavljuje, konkretno u zapadnjačkom i istočnjačkom kulturnom kontekstu, kao i u različitim kulturnim praksama, konkretno u kontekstu psihoterapijske i medijske prakse. Na samom kraju, biti će predstavljeno istraživanje čija je tema reprezentacija depresije u člancima objavljenim na hrvatskim *lifestyle* portalima. Samo istraživanje temelji se na analizi korpusa, odnosno na identifikaciji konceptualnih metafora kojima se opojmljuje depresija u hrvatskom jeziku, te koje za posljedicu imaju formiranje specifičnih kulturnih modela. Sam je cilj rada na temelju okvira kognitivne lingvistike opisati kulturne modele depresije te šire društveno značenje identificiranih modela u kontekstu hrvatskog kulturnog kruga.

2. Razrada

2.1. Kognitivna lingvistika

2.1.1. Temeljne postavke kognitivne lingvistike

Dugo vremena u lingvistici je bila ukorijenjena ideja da su riječi spremnici ideja. Zbog ove metafore kojom su opisivane riječi, odnosno značenja koja one sadrže, bile su viđene kao statični entiteti, koji su neovisni od čovjekova kognitivnog i konceptualnog sustava. Razvojem kognitivne lingvistike i prihvaćanjem važnosti uloge koju čovjekov kognitivni sustav ima u stvaranju značenja, na značenja se počelo gledati kao na procese. Taj pomak također je postavio fokus na čovjekov um i kognitivne sposobnosti. Lakoff (1987:292 u Tuđman-Vuković 2006:126) fokusiranje na čovjeka i njegovu okolinu kao centralne faktore stvaranja značenja opisuje slijedećim riječima: „Značenje nije stvar; ono uključuje ono što nama ima značenje. Ništa nema značenje samo po sebi. Značenje proizlazi iz iskustva funkcioniranja kao stvorenje određene vrste u okruženju određene vrste“. Drugim riječima, značenje nije samostalni entitet, koji postoji samo po sebi, ono nastaje putem čovjekovog funkcioniranja kao kognitivnog bića u određenom društvenom kontekstu.

Sama se kognitivna lingvistika temelji na filozofiji iskustvenog realizma, prema kojoj postoji objektivni vanjski svijet o kojem čovjek može imati stabilno znanje, koje će opojmiti putem jezika. Ipak, stečeno znanje nije objektivno niti predstavlja stabilni entitet, već je ovisno o čovjekovo kulturi, njegovi spoznajnim sposobnostima, koje su određene i ograničene omeđenošću tijela, a na znanje utječe i sam komunikacijski čin, odnosno proces, u kojem ono nastaje i prenosi se. Temelj našeg doživljaja svijeta jest naše tijelo. Ono nam omogućava fizičku percepciju. Ipak, ono nam istovremeno ograničava iskustvo vanjskog svijeta, budući da postoji samo određeni raspon osjetilnih podražaja koje naše tijelo može percipirati. No uz osjetilne podražaje, tijelo je temelj i kognitivnih podražaja. Drugim riječima, kada zamišljamo neki predmet, u našem se mozgu aktiviraju isti neuroni kao kada taj predmet fizički vidimo. Dakle, zamišljanje je na neurološkoj razini slično fizičkoj percepciji, a budući da je ona utjelovljena, isto možemo reći i za razmišljanje. Drugim riječima, specifičnost je kognitivne lingvistike da jezik ne gleda kao vanjski sustav kojeg čovjek preuzima, već kao samu sposobnost ljudskog uma koja je u suodnosu s drugim sposobnostima uma i tijela (Stanojević 2013:24, Tuđman-Vuković 2009:127)

Dakle, u okviru kognitivne lingvistike na jezik se ne gleda kao na zasebni entitet, već u njegovom suodnosu s čovjekovim umom i društvom. Tri važne stavke kognitivne lingvistike su: usmjerenost na ljudski um, usmjerenost na čovjeka unutar kulturnog i

društvenog konteksta te suodnos jezičnih struktura. Također, bitan je i suodnos sve tri navedene stavke.

U slijedeći odjeljcima objasnit ću temeljne pojmove koji su važni za kognitivnu lingvistiku kako bi dobili jasan pregled ove discipline, pa i temeljne pojmove na kojima će se graditi ovaj rad.

Utjelovljenje

Kako Lakoff objašnjava (Tuđman-Vuković 2006:127) jezik se temelji na kogniciji i svoje značenje dobiva iz misli, dok same misli dobivaju značenje direktnom poveznicom s predkonceptualnim funkcioniranjem tijela i svijetom u kojem funkcioniramo. „Ne postoji nepremostiva prepreka između jezika i mišljenja s jedne strane i svijeta s druge. Jezik i mišljenje imaju značenje jer su motivirani našim funkcioniranjem kao dijelom stvarnosti„ (Lakoff 1987:291-292 u Tuđman-Vuković 2006:124). U ovom kontekstu Lakoff shvaća tjelesno iskustvo kao sveobuhvatna čovjekova fizička i društvena iskustva – što se odnosi na proces utjelovljenja.

Raymond Gibbs (2005:9) definira utjelovljenje, odnosno svoju „premisu utjelovljenja“ i njegovo značenje za lingvistiku slijedećim riječima: „Ljudska subjektivna, osjetilna iskustva njihovih tijela u akciji čine dio temelja za jezik i mišljenje. Kognicija je ono što se događa kada tijelo sudjeluje u fizičkom, kulturnom svijetu, i mora se proučavati na temelju dinamičkih interakcija između ljudi i njihovog okruženja. Ljudski jezik i misao proizlaze iz ponavljajućih uzoraka utjelovljene aktivnosti koje ograničavaju intelektualno ponašanje. Ne smijemo pretpostaviti da je kognicija samo interna, simbolična, računalna i netjelesna, već tražiti sveukupne i detaljne načine na koje su jezik i misao neraskidivo oblikovani utjelovljenim aktivnostima.“ Dakle, temeljna je postavka kognitivne lingvistike da čovjekovi svijest, mišljenje, pa tako i jezik proizlaze iz njegovog tjelesnog iskustva. Na još višoj razini, utjelovljenje je temelj čovjekova osjećaja sebstva (Gibbs 2005, Lakoff i Johnson 1999).

Lakoff i Johnson (1999) prepoznaju tri razine utjelovljenja: neurološka razina, razina fenomenološke svijesti i razina kognitivno nesvjesnog. Neurološka razina odnosi se na strukture neurona koje sačinjavaju koncepte i kognitivne operacije. Kako bi se istražila ove razina utjelovljenja uz samu teoriju potrebna su i pozitivistička neuroznanstvena istraživanja. Fenomenološka razina je ona razina utjelovljenja koje smo svjesni i kojoj možemo svjesno pristupiti. Sastoji se od svega onoga čega smo svjesni, što možemo opisati kao osjećaj

iskustva, jer mi osjećamo i tako osvještavamo svoje fizičko okruženje (kroz tijelo, osjetila i psihička stanja) te društveno okruženje (kroz društvene interakcije). Dok smo ove razine svjesni, slijedeća razina odnosi se na sve nesvjesne procese koji se događaju u čovjekovu umu, a to je razina kognitivno nesvjesnog. Kognitivni sistem nesvjesnog temelj je perceptivnog i motoričkog sustava našeg tijela, a uključuje i sve naše nesvjesne misaone procese i znanja. Kao temelj funkcioniranja našeg tijela i uma, kognitivni sustav čini i temelj za uporabu jezika i konstruiranje značenja.

Stabilnost znanja

Ono što nam omogućuje da, unatoč bogatstvu značenja koje se može stvoriti unutar jezika, uspijemo ostvariti uspješnu komunikaciju, odnosno suziti moguća značenja, jest konvencionalnost. Konvencionalnost nam omogućava da sužavanje sveukupnog znanja i mogućih značenja, ograničavajući određena značenja na određeni kulturni krug. Na primjer, metafora lisice kao lukave i podle može se primijeniti samo u europskom i sjevernoameričkom kulturnom krugu, dok u južnoameričkom kulturnom krugu one označavaju životinje koje pomažu u prelasku iz djetinjstva u odrasli život. Dakle, značenja se mijenjaju u odnosu na vrijednosti i sama značenja unutar određenog kulturnog kruga. Znanje i značenje može se i dalje sužavati u odnosu na kontekst, koji je će nam omogućiti da shvatimo samo određenu situaciju.

Na kraju, na stvaranje značenja iz jezičnih izraza utjecat će i naše tijelo samo. Naime, mnogi jezični izrazi i gramatičke strukture nastali su upravo na temelju ustrojstva našeg tijela, što možemo vidjeti na više razina. Kao prvo, kako bi opisali neke aspekte našeg iskustva koristimo dijelove našeg tijela, na primjer dio tijela koji se smatra temeljem našeg funkcioniranje – glava (ovdje možemo vidjeti i metonimiju za mozak), koristi se kako bi opisali centralni dio koji je zaslužan za funkcioniranje automobila - glava motora. Nadalje, vrste riječi prijedlozi temelje se na našoj fizičkoj i orijentacijskoj percepciji prostora (Stanojević 2013:25-28).

Dakle, upravo je tijelo to koje nam omogućuje stabilnost znanja, jer je ono posljedica sličnog ustrojstva ljudskog tijela i njegovih sposobnosti i ograničenja, kao i neuroloških i psiholoških procesa. Stabilnost znanja ovisi i o društvenoj i kulturnoj okolini – što je sličnost veća, znanje je stabilnije. Različitost u ovim okolinama donijet će kulturne varijacije. Ipak, ni stabilnost i varijacije značenja nisu fiksne te su u svojevrsnoj interakciji. Čovjek svijet percipira putem tijela, te svoja tjelesna iskustva interpretira putem kulturom usvojenih

kategorije. No, ovaj proces nije linearan, već postoji suodnos u kojem čovjekova interakcija s okolinom stvara nova iskustva i nova znanja. Taj se proces naziva strukturnim spajanjem (engl. *structural coupling*), a događa se na razini pojedinca, zajednice, ali i čitave vrste. Tako na primjer, naša percepcija boja ovisi o našem tijelu, odnosno njegovom fizičkom i neuronskom sustavu, koje nam omogućava fizičko iskustvo boja. Ta je sposobnost zajednička značajka ljudskog roda, predstavlja temelj i omogućava stabilnost znanja. Ipak, u različitim kulturama postoje različite kategorizacije boja. To možemo vidjeti kroz jezik – u različitim jezicima postoji različit broj riječi koje označavaju boje. Stanojević (2013:28) daje primjer hrvatskog i engleskog gdje postoje različite riječi za zelenu i plavu boju te se tako naglašava razlika između dvaju boja, dok se u tarahumarskom jeziku na području Meksika ta razlika ne naglašava, budući da postoji samo jedna riječ koja označava obje boje. Dakle, „različiti faktori stabilnost i varijacija u stalnom su odnosu, određujući i stvarajući percepciju svijeta. Zbog svega navedenog jasno je da su spoznaja i jezik međusobno isprepleteni (Stanojević 2013:28).

Predodžbene sheme

Prema iskustvenom realizmu, filozofskom smjeru kojeg i sam Lakoff zagovara, koncepti su strukture koji proizlaze iz pretkonceptualnih tjelesnih iskustava. Ta se iskustva odnose na izravna tjelesna iskustva koja nastaju u doticaju s vanjskim svijetom, kao što su percepcija, osjeti, sposobnost kretanja, te jednostavne konceptualne strukture, odnosno predodžbene sheme.

„Predodžbene sheme tumače se kao cjelovite konfiguracije koje se sastoje od relacijski vezanih dijelova koji sačinjavaju nevidljive cjeline, pomoću kojih ljudsko iskustvo zadobiva oznake uređenosti. One nastaju kao produkt tjelesne interakcije, no potom se mogu figurativno razviti u takvu strukturu oko koje se značenja uspostavljaju na apstraktnijem stupnju spoznajnog procesa. Predodžbene sheme imaju centralno mjesto u organizaciji značenja, ne samo zato što su one povezane s uspostavom tako zvanog bazičnih koncepata, već i stoga što se njima služimo pri logičkome izvođenju na temelju kojega bazične koncepte primjenjujemo u analogijama i pojmovnim kombinacijama iz kojih se rađaju druga, složenija i apstraktnija značenja“ (Biti i Kiš 2008:33). Drugim riječima, predodžbene sheme su koncepti koji se podsvjesno razvijaju putem interakcija tijela sa svijetom u kojem se nalazi, a jednako su dio kognitivnog procesa. Johnson (Tuđman-Vuković 2006:128) daje primjer predodžbene sheme spremnika. Putem ove predodžbene sheme predočavamo naša tjelesna iskustva, jer

samo tijelo shvaćamo kao spremnik, koji se nalazi u raznim pozicijama i odnosim u prostoru, na primjer, ulazimo u prostoriju, odjeći i druge fizički omeđene prostore. No predodžbene sheme ne staju na konkretnim fizičkim značenjima, već se odnosi i na izražavanje apstraktnog značenja. Johnson (Tuđman-Vuković 2006:128) predodžbene shemu spremnika predočava putem prijedloga *out* (iz/van) u engleskom jeziku. U slijedećim rečenicama on se koristi za izražavanje različitih značenja:

(1) *John went out of the room.* (*John je izašao iz sobe*.)

(2) *It finally came out that he lied to us.* (*Napokon je izašlo da nam je lagao*.)

U primjeru (1) prijedog *out* korišten je kako bi se izrazio konkretna fizička promjena, John je doslovno izašao iz sobe. Sobu, ovdje možemo zamisliti kao spremnik iz kojeg se može ući i izaći. S druge strane, u primjeru (2) isti je prijedlog bio korišten za izricanje apstraktnih odnosa i ideja. Prijedlog *out* je korišten kako bi dočarali otkrivenje istine, odnosno da je netko lagao. Laž je simbolično izašla iz spremnika nepoznatog i prešla spremnik poznatog, odnosno u kategoriju onoga što nam je poznato. Dakle, predodžbene sheme mogu predočavati konkretne kategorije, kao i one simbolične i apstraktne.

Konceptualne domene

Konceptualna domena odnosi se na interpretacijski kontekst u koji smještamo percipirani pojam, a aktivira se tijekom procesa konceptualizacije tog pojma. Temelji se na našem iskustvu i zbog toga se može razlikovati od govornika do govornika, ovisno o njihovom osobnom znanju i iskustvu. Na primjer, dok će se od većine ljudi prilikom spomena pojma *sol* aktivirati domena kulinarstva, kod kemičara će vrlo vjerojatno aktivirati domena kemijskih spojeva (Kövecses 2005:329, Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:18). Konceptualne domene su u toj mjeri ukorijenjene u našem konceptualnom sustavu da ih smatramo „prirodnom vrstom iskustva“, no one su produkt drugih vrsta iskustava, a to su: tjelesna iskustva (perceptivni i motorički sustav, emocije i slično), iskustva interakcije s fizičkim okruženjem (kretanje, pomicanje predmeta, i slično) i iskustva interakcije s drugim ljudima unutar naše kulture (interakcije u sklopu društvenih, političkih, religioznih i drugih institucija) (Lakoff i Johnson 2003:117).

Na tom tragu Langacker (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:18-19) dijeli domene na temeljne i apstraktne. Temeljne domene su univerzalne domene koje s zajedničke cjelokupnom ljudskom iskustvu, na primjer, prostor, temperatura, i slično. Bez ove vrste

domena konceptualizacija ne bi bila moguća, jer skup temeljnih domena proizlazi iz univerzalne ljudske percepcije. Apstraktne domene su one domene koje se aktiviraju prilikom konceptualizacije drugih pojmova, koji ne proizlaze direktno iz čovjekove percepcije, te su nešto kompleksnije. Ipak, one se mogu svesti na temeljne domene. K tome, Taylor (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:19) razlikuje primarne i sekundarne domene. Primarne su domene one koje se prve aktiviraju pri pomisli na neki pojam, dok su sekundarne domene one koje se aktiviraju kasnije. Na primjer, kod prije spomenute soli, primarna domena koja se aktivira je kulinarstvo, zbog pretežne uporabe soli kao začina. Sekundarna je domena kemijski spoj, jer se sol konceptualizira na taj način uglavnom unutar granica znanstvenih disciplina.

Dakle, konceptualne domene su strukture koje se temelje na našem znanju, iskustvu i društvenom kontekstu te sačinjavaju temelj konceptualnih metafora, što ćemo vidjeti u daljnjem tekstu.

Kulturalni modeli

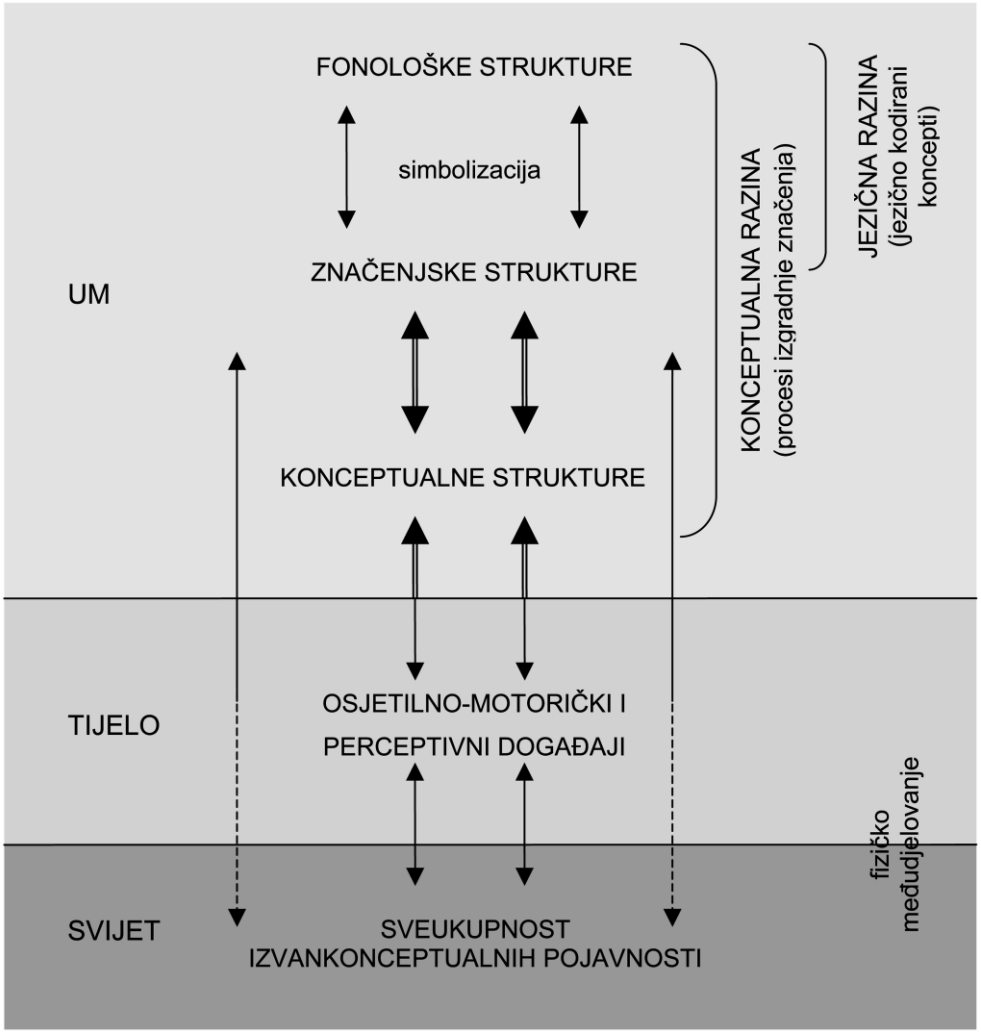
„Kulturalni modeli su mentalne reprezentacije koje dijele članovi kulture. Ove mentalne reprezentacije funkcioniraju kako bi dale smisao i interpretirale ulazne senzorne signale i kako bi kreirale i oblikovale svrsishodna i komunikativna ponašanja. Kulturalni modeli se koriste za čitanje signaliziranih namjera, stavova, emocija i društvenog konteksta, uključujući društveni status onih koje pojedinac susreće“ (Bennardo i de Munck 2014:3). Drugim riječima, kulturalni modeli su mentalne reprezentacije koje omogućavaju članovima kulture da bez kognitivnog napora i u kratkom roku interpretiraju i shvate ponašanje, riječi i namjere drugih. Ta se interpretacija odvija na gotovo nesvjesnoj razini i čini svakodnevne radnje i interakciju „zdravorazumskima“. O kulturnim modelima biti će više riječ u daljnjem tekstu, kada će biti riječ o njihovom suodnosu sa konceptualnim metaforama

2.1.2. Stvaranje značenja u jeziku

Opisani tjelesni i umni procesi u odnosu su s čovjekovom prirodnom i kulturnom okolinu, te zajedno čine proces stvaranja značenja u jeziku. Kako postoje mnogobrojne kulture i razlike među njima, tako se i unutar jezika javljaju varijacije u značenju, ovisno o varijacijama u kulturama. „Premda je naša sposobnost shematizacije u predodžbene sheme svima zajednička i premda su predodžbene sheme slične u mnogim kulturama, ipak nisu univerzalne u smislu da su potpuno identične. Na taj način kultura – naše okruženje - sustavno utječe na naše znanje, a samim time i na jezik. Spoznajne sposobnosti i kultura nalaze se u međusobnom odnosu strukturnog spajanja u kojem kultura utječe na spoznajne

sposobnosti i spoznajne sposobnosti utječu na kulturu“ (Stanojević 2013:31). Drugim riječima, jezik je proces koji se temelji na suodnosu tri razine ljudskog iskustva – tijelu, kogniciji i društvu/kulturi.

Dakle, daje se zaključiti da prema postavkama kognitivne lingvistike značenja u jeziku nastaju kao ishod procesa na fizičkoj, kognitivnoj i društvenoj razini. Tu je ideju najbolje prikazati putem slijedećeg grafičkog prikaza:

Slika 1. Izgradnja konceptualnih struktura – od stvarnoga svijeta i tijela do jezičnih struktura[1]

Slika 1. prikazuje proces izgradnje konceptualnih struktura i jezičnih značenja, pritom ukazujući na ulogu koju u tom procesu imaju čovjekovo tijelo i jezik, u smislu jezičnog kodiranja. Na samom dnu slike, kao temelj nalazi se objektivna stvarnost, odnosno svijet, koji

[1] Slika je preuzeta iz Tuđman-Vuković (2009:132).

je sa čovjekovim umom povezan preko njegova tijela, a samo tijelo predstavlja posrednika, odnosno medij putem kojeg čovjekov um percipira vanjski svijet. Putem kognitivnih sposobnosti uma, ti se tjelesni podražaji na svojevrstan način prevode u konceptualne strukture, koji putem procesa izgradnje značenja prelaze u značenjske strukture, koje se potom kodiraju prema jezičnom kodu i nastaju jezične strukture. Te se jezične strukture kodiraju procesom simbolizacije, koja predstavlja proces u kojem se konceptualne strukture i jezične strukture spajaju u obliku jezika, u smislu komunikacijskog sistema – govora (Tuđman-Vuković 2009:132-134). O kognitivnim mehanizmima koji omogućavaju spajanje konceptualnih i jezičnih struktura biti će riječ u slijedećem odjeljku.

2.1.3. Kognitivni mehanizmi izgradnje značenja u kognitivnoj lingvistici

Proces izgradnje jezičnog značenja je proces putem kojeg se nejezični konceptualni sadržaj oblikuje u jezične strukturom i na taj način nastaju značenjske strukture, odnosno jezično značenje. Izgradnja tih značenja podrazumijeva odnos čovjeka i njegove okoline, odnosno govornika i situacije koju konceptualizira. Čovjek ima sposobnost jednu situaciju predočiti na više različitih načina, odnosno putem različitih slika. Na primjer, može se reći:

(3) *Čaša je polu puna*. ili

(4) *Čaša je poluprazna.*

U ovom se dvije rečenice jednaki prizor opisuje na dva različita načina, odnosno, konceptualizira u odnosu pozadinske slike pune ili prazne čaše, što se na jezičnoj razini odražava putem uporabe specifičnih pridjeva. U objektivnoj stvarnosti postoji čaša, no čovjekova konceptualizacija odredit će hoće li ona biti označena kao puna ili prazna, a ta će konceptualna slika biti izražena putem jezičnog izražavanja koji uključuje leksički odabir, gramatičku razinu i strukturu jezika (Stanojević 2013, Tuđman-Vuković 2009). Ovaj nas primjer odvodi i do zaključka da značenje produkt čovjekova uma, odnosno njegove kognicije, te da ne proizlazi direktno iz odnosa jezika i stvarnoga svijeta.

U slijedećem odjeljku opisat ću procese koji su ključni kako bi se konceptualne strukture mogle izraziti u jezičnom kodu. Također, valja naglasiti da se ovi procesi događaju na nesvjesnoj razini i trenutačnom vremenu. Postoji više klasifikacija ovih procesa, no ovdje ću prikazati klasifikaciju koju je predložio Langancker (u Tuđman-Vuković 2009), ali i onu koju je prema klasifikaciji Crofta i Crusa sastavio Stanojević (2013). Prema klasifikaciji Crofta i Crusa, procesi konstrukcije značenja temelje se na kognitivnim sposobnostima

pažnje, uspoređivanja, odabira perspektive i ustrojavanja, dok su kod Langackera to odabir, perspektiva i apstrakcija. Svi se elementi u jednom djelu preklapaju.

Pažnja

Pažnja se kao proces izgradnje značenja odnosi na čovjekovu sposobnost da od svih elemenata koji se nalaze u njegovom percipiranoj okolini može usredotočiti samo na određene elemente, dok će druge zanemariti. Najkonkretniji primjer pažnje je sposobnost da održimo razgovor sa sugovornikom iako se nalazimo u bučnoj prostoriji. Naša sposobnost pažnje omogućit će nam da iz svih zvučnih signala koje naše tijelo sakuplja, percipiramo samo određene elemente, odnosno sugovornikov glas, dok ćemo druge elemente, u ovom slučaju buku, ignorirati. U samom jeziku se ova kognitivna sposobnost pojavljuje u obliku profiliranja, metonimije, razine detaljnosti i dinamičnosti (Stanojević 2013:40).

Profiliranje se odnosi na izbor istaknutog djela neke domene ili scene. Dakle, odnosi se na izbor koji ćemo element od percipiranih istaknuti u opisu predmeta, koncepta ili događaja. Na primjer, želimo li nekome opisati scenu u kojoj netko razbija automobil, možemo je opisati na slijedeći način:

(5) *Netko je radio uređajem razbio prednje vjetrobransko staklo* Opel Vectre.

U ovom je primjeru opisan je suodnos između tri elementa, koja su profilirana, agensa (netko), instrumenta (radio uređajem) i objekta (vjetrobransko staklo *Opel Vectre*). No ovisno o situaciji i komunikacijskoj potrebi mogli bi naglašavati, odnosno profilirati samo određene dijelove te scene, na primjer, samo objekt, pa ćemo reći:

(6) *Razbijeno je vjetrobransko staklo.*

Profiliranje je važno u izgradnji značenja, jer nam omogućava gradnju značenja iz određene točke gledišta (Stanojević 2013:40). U širem kontekstu kulturalnog značenja, ovaj proces je bitan jer se kroz njega osim jezičnih značenja mogu iščitati i ona društvena, jer nam omogućava identificiranje aspekta situacije, objekta ili pojma na koji se stavlja fokus.

Razina detaljnosti odnosi se na to koliko je detalja uključeno u konstruiranje značenja. Pa tako, ako je uključen mali broj detalja, konceptualizacija se naziva shematičnošću, a ukoliko je uključen veliki broj detalja, radi se o detaljnoj konceptualizaciji. Na primjeru slijedećih rečenica moći ćemo vidjeti razine detaljnosti:

(7) *Najviša stvar koju možete učiniti za blagdane je darovati nekome nešto.*

(8) *Možete darovati svojim bliskima neku sitnicu.*

(9) *Za Božić je Janko svojoj supruzi darovao biografiju Ane od Austrije.*

U prvoj rečenici, riječ je o shematičnosti, dok se kod slijedećih rečenica ta razina povećava, pa je u zadnjem primjeru moguće vidjeti detaljan prikaz određene scene (Stanojević 2013:44-46). Drugim riječima kroz razinu detaljnosti određujemo koliko ćemo elemenata u određenoj situaciji naglasiti, profilirati i u kojoj mjeri.

Proces konstruiranja dinamičnosti prilikom konstruiranja značenja odnosi se na iskaz vremena u određenom opisu. Pa tako ukoliko neku scenu opisujemo kao da se odvila u dužem vremenskom periodu kako bi naglasili prolazak vremena, radi se o postupnom praćenju. S druge strane, ako vrijeme trajanja određene radnje ne želimo profilirati, već smo više usredotočeni na samu radnju i njen ishod, radi se o sažimanju (Stanojević 2013:48).

Na kraju, za kognitivnu sposobnost pažnje, važna je i metonimija, koja predstavlja proces u koji nam omogućuje da o određenom konceptu govorimo kroz samo jedan njegov profilirani dio. No o samoj metonimiji detaljnije će biti riječ u daljnjem tekstu.

Uspoređivanje

Uspoređivanje se odnosi na sposobnost da dijelove iskustva na koje smo se usredotočili možemo uspoređivati s prijašnjim iskustvima i povezivati ih. Uspoređivanje se temelji na procesima kategorizacije i uspoređivanja lika i pozadine (Stanojević 2013:49).

Kategorizacija je smisleno prepoznavanje prilikom kojeg ono što percipiramo tjelesnim osjetilima prepoznajemo kao nešto što smo već percipirali, ili pak da nismo i da se radi o nečem novom. Prilikom kategorizacije percipirani entitet svrstavamo u određenu kategoriju. Sam proces kategorizacije temelji se na prepoznavanju određenih elemenata određenom objektu ili situaciji i spajanjem tih elemenata s već poznatim elementima i svrstavanjem istih u istu kategoriju. Koje ćemo elemente prepoznati i kako ih kategorizirati ovisi o kontekstu – o samim elementima koje promatramo, situaciji u kojoj se nalazimo, našem dosadašnjem iskustvu, znanju i trenutnim komunikacijskim potrebama. No kategorizacija ne ovisi isključivo o subjektivnoj percepciji, već i o tijelu, odnosno perceptivnom sustavu, te o jeziku. Ipak, tijelo i jezik su neobjektivni, ne doživljavaju, odnosno ne prenose objektivnu stvarnost u cijelosti, tijelo zbog fizičkih i perceptivnih

ograničenja, a jezik zbog svoje strukture, gramatike i rječnika, koji se razlikuju od jezika do jezika. Ipak, oni imaju temeljne uloge u kategorizaciji te za njih kažemo da motiviraju kategorizaciju. Kategorije nastaju na temelju prije spomenutog procesa strukturnog spajanja (Stanojević 2013:50-51).

Kategorije su kompleksne analogne strukture, što znači da se pripadnost određenoj kategoriji može stupnjevati. One su ustrojene prema prototipima, koji predstavljaju idealni primjer određene kategorije, a neprototipni članovi kategorije mogu se stupnjevati ovisno o njihovoj sličnosti s prototipom. Nadalje, kategorije se mogu strukturirati horizontalno i vertikalno. Kod horizontalne strukture, položaj objekta ovisi o njegovoj sličnosti sa prototipom – što član ima više zajedničkih karakteristika s prototipom, to mu je bliži. No ne moraju svi članovi biti bliski prototipu, bitno je da imaju neke zajedničke karakteristike koje dijele s ostalim članovima. Na primjer, kod kategorije ptice, vrabac će kao tipični primjer ptice biti bliže središtu, no u istu se kategoriji nalaze i noj i pingvin, makar se uvelike razlikuju od klasičnog primjera ptice. Kod vertikalnog strukturiranja kategorija postoje tri razine: nadređena, osnovna i podređena razina. Primjerice, u prijašnjoj kategoriji ptica, ptice su osnovna kategorija, vrabac spada u njenu podređenu kategoriju, a obe spadaju u nadređenu kategoriju životinja. Osnovna razina je najviša razina na kojoj shematična predodžba može prikazati čitavu kategoriju. „Dakle, riječ je o najvišoj razini na kojoj svi članovi imaju sličan izgled i o njima imamo slična znanja, a ujedno i najvišoj razini na kojoj ljudi koriste slične motoričke obrasce u interakciji s članovima kategorije“ (Stanojević 2013:42). Drugim riječima, osnovna je razina ključne su za naše mentalne predodžbe jer su najistaknutije i kao takve čine temelj za stvaranje prototipova.

Kategorizacije je važna za lingvistiku jer omogućava višeznačnost riječi. Odnosno, u mrežnom modelu značenja jezika, značenja su razvrstana u kategorije koje mogu biti bliže ili dalje od temeljnog značenja, kao što članovi kategorije mogu sličiti ili se razlikovati od prototipa (Stanojević 2003:52).

Kod uspoređivanja bitan je i odnos lika i pozadine. U ovo kognitivnom procesu jedan element, lik, percipiramo istaknutim u odnosu s drugim elementima, točnije pozadinom. U kontekstu kognitivne lingvistike, lik je profilirani element koji uspoređujemo s pozadino, odnosno određenom domenom (Stanojević 2013:55-56). Ovakav odnos sličan je odnosu ishodišnih i ciljnih domena konceptualnih metafora, koje su također jedan od ishoda

čovjekove kognitivne sposobnosti uspoređivanja, no o njima će riječ biti detaljnije u daljnjem tekstu.

Odabir perspektive

Odabir perspektive kao proces stvaranja značenja nalazi se i u Langackerovoj kategorizaciji (Tuđman-Vuković 2009). On perspektivu opisuje kao gledište iz kojeg se određena situacija promatra, a za posljedicu ima različite razine istaknutosti njezinih sudionika. Na primjer:

(10) *Vrata blagovaone sporo su se otvorila i dva čovjeka ušla su unutra.*

(11) *Dva čovjeka sporo su otvorila vrata blagovaone i ušla unutra.*

Ove dvije rečenice opisuju isti prizor, no iz različitih perspektiva. U prvoj rečenici situacija je opisana iz perspektive unutar blagovaone, dok je druga izrečena iz perspektive izvan te prostorije. Odabir perspektive ostvaruje se različitim ustrojenjem rečenica, u ovim primjerima ključan za odabir perspektive bio je odabir subjekta i glagola otvoriti – dok su u prvoj rečenici subjekt vrata, a glagol otvoriti je neprijelazan, u drugoj rečenici subjekt su dva čovjeka, a glagol otvoriti je u svom prijelaznom obliku.

No Croft i Cruse (Stanojević 2013:57) odabir perspektive dijele na tri procesa; deiksu, odabir točke gledišta i subjektivizaciju. Deiksa se odnosi na sposobnost iskazivanja svog položaja u scenu, fizičkog ili apstraktnog, na različite načine. Na primjer, u rečenicama:

(12) *Ja odlazim k njima*.

(13) *Moram doći k njima jer sam tamo kupio auto*.

U prvoj je rečenici deiktički centar trenutni položaj govornika, jer glagol *odlaziti* označava udaljavanje od referentne točke, dok je u drugom primjeru deiktički centar je u mjestu cilja njegovog kretanja, jer glagol *dolaziti* označava približavanje referentnoj točki (Stanojević 2013:57). Dakle, govornik je u ovim rečenicama na dva načina opisao svoj položaj, u prvom je slučaju naglasio svoje kretanje od trenutnog položaja, dok je u drugoj rečenici naglašeno njegovo kretanje od trenutnog položaja prema određenom cilju.

Odabir točke gledišta odnosi se sposobnost opisivanja određene scene iz perspektive govornika i sugovornika ovisno o njihovom položaju u toj situaciji. Primjer odabira točke gledišta odlično je opisan u Langackerovom primjeru koji je ranije prikazan, u kojem scenu

ulaska/izlaska u prostoriju možemo izraziti na više načina, uporabom različitih gramatičkih konstrukcija te ovisno o komunikacijskoj potrebi.

Na kraju, subjektivizacija se odnosi na ulogu konceptualizatora, donosno govornika, u opisu određene scene. Naime, neke scene možemo opisati s relativnom objektivnosti, na primjer:

(14) *Drniški gradonačelnik uručio je engleskoj kraljici Elizabeti II. drniški pršut.*

U ovoj situaciji imamo jesnu sliku predaje jednog objekta drugoj osobi. Dakle, konceptualizator objektivno opisuje scenu. S druge strane u slijedećem primjeru, scena ovisi o konceptualizatorovom subjektivnom pogledu:

(15) *Hrvatska je važan partner Europi u stabilizacije cijele regije.*

U ovom primjeru, kao i u prijašnjem, koristi se dativ kako bi se označio prelazak objekta od jedne do druge osobe, odnosno prelaska podrške od Hrvatske do Europe. Ipak, u drugom primjeru odnos je subjektivan, jer se ne događa objektivan prijenos. „Dakle, subjektivizacija se odnosi na smanjenje objektivnosti situacije, kada je odnos između elemenata sve manje motiviran objektivnom stvarnošću, a više predočenjem od strane konceptualizatora (Stanojević 2013:58).

Ustrojenje

Ustrojavanje, slično kao i kategorizacija omogućava nam grupiranje elemenata u određenom prizoru. Pa ćemo tako grupirati elemente koji su bliski i imaju neke sličnosti. No temeljna je razlika između ustrojavanja i kategorizacije da se ustrojenje temelji na objektivnim karakteristikama određenog entiteta te se odvija na temelju naše tjelesne percepcije (Stanojević 2013:61). Ovaj proces, također čini temelj za stvaranje predodžbenih shea o kojima je riječ bila ranije.

Prema Langackerovoj klasifikaciji, proces izgradnje značenja temelji se na tri skupine kognitivnih mehanizama, a to su: odabir, perspektiva i apstrakcija. Odabir se odnosi na sposobnost kognitivnog odabira određenih elemenata situacije koja se konceptualizira, pri čemu su naglašeni samo odabrani elementi, a ostali se zanemaruju. Na primjer, ako kažemo „plava čaša“, mi smo od svih karakteristika čaše, njezinog oblika, materijala, položaja i slično, odabrali samo njezinu boju, a ostale elemente smo zanemarili. Odabir se odvija ovisno o zahtjevima određene govorne situacije.

Zadnja kategorija kojom se izgrađuju jezična značenja jest apstrakcija. Kod apstrakcije otkrivaju se zajedničke značajke različitih pojavnosti, a njihove se različitosti apstrahiraju. Proces apstrakcije dovodi do koherentne kategorije čije elemente povezuje zajednička shema, odnosno kognitivna reprezentacija koja uključuje generalizaciju na temelju percipiranih sličnosti.

2.1.4. Konceptualna metafora

Metafore su se unutar lingvistike do osamdesetih godina priučavale isključivo u kontekstu literarnog stvaralaštva, no objavom knjige *Metaphores we live by* (2003) Georga Lakoffa i Marka Johnsona fokus se premjestio na metafore u širem kontekstu. Postavljene su tri temeljne teze koje su omogućile ovu promjenu fokusa. Prva teza odnosi se upravo na povezivanje metafora isključivo s jezikom koji se upotrebljava u književnim djelima. Lakoff i Johnson (2003) odmiču se od takvog razmišljanja i naglašavaju da su metafore prisutne u svakodnevnom jeziku. Druga teza govori da te metafore imaju visoki stupanj koherentnosti i sistematičnosti, što ukazuje da ne nastaju arbitrarno. Što potvrđuje i treća teza, koja govori da metafore nisu samo figure govora, već utječu na razmišljanje te su same po sebi način razmišljanja. Najvažnije vrste metafora za kognitivnu lingvistiku su konceptualna metafora i konvencionalna metafora.

Konceptualna metafora je „kognitivni mehanizam pomoću kojeg se teško dostupni (apstraktni) entiteti konceptualiziraju preko lakše dostupnih (konkretnih) entiteta“ (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:27). Ova se vrsta metafora sastoji od dvije domene, koje su međusobno različite, a uspoređuju se njihovi slični elementi. Dakle, koncept A iz ciljne domene uspoređuje se i objašnjava putem B koncepta iz izvorne domene. No istovremeno, koncept B ne možemo usporediti konceptom A. Izvorna domena je ona iz koje metafora proizlazi, ona koja pruža osnovne informacije za uspostavljanje analogije s drugom domenom. Ovu domenu uglavnom čine konkretni entiteti, kao što su orijentacija, prostor, fizički entitet i slično. Ciljna domena je ona domena koja se želi pobliže objasniti te su to najčešće apstraktni pojmovi, koje bi bez uporabe metafora bilo vrlo teško objasniti.

Kövecses (2010:4) napominje razliku između konceptualnih metafora i metaforičkih lingvističkih izraza. Naime, metaforički lingvistički izrazi odnose se izraze koji se koriste kako bi opisali određeni koncept, odnosno oni izrazi koji sačinjavaju izvorišnu domenu. Na primjer, ŽIVOT JE PUTOVANJE je konceptualna metafora, koja se manifestira rečenici poput slijedeće:

(16) *Odabrao je svoj životni cilj*.

U ovoj rečenici, metaforički izraz jest životni *cilj*, kao dio izvorišne domene PUTOVANJA opisuje apstraktan pojam kao što je ŽIVOT.

Kövecses (2010) klasificira metafore prema njihovoj konvencionalnosti, funkciji i prirodi. Konvencionalna metafore su one metafore koje su sveprisutne u svakodnevnom govoru, no sami govornici nisu svjesni da zapravo koriste metaforički izraz. Na primjer, metafora GLEDANJE JE DODIRIVANJE za koje se vežu konvencionalni izrazi poput ne *mogu skinuti pogled nje, ošinuti pogledom* i slično. To su izrazi gotovi frazemi, koji su svojevrsna konkretizacija konceptualne metafore, toliko s ukorijenjeni u jeziku da su, bar na prvi pogled, izgubili status metafore. No, ne samo da metafore koristimo nesvjesno u svakodnevnom jeziku, već je i povezanost izvornih i ciljnih domena metafora tolika da su one sustavno povezane. Upravo zbog svoje ukorijenjenosti u jeziku takve metafore imaju visok stupanj konvencionalnosti. S druge strane, postoje i one koje imaju nizak stupanj konvencionalnosti. Na primjer u slučaju konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE Kövecses (2010:35) daje primjer pjesme Roberta Frosta:

(17) *Two roads diverged in a wood, and I-*

I took the one less traveled by,

And that has made all the difference.

U ovim stihovima vidimo primjere metaforičkih izraza u kojem se život uspoređuje s dvije ceste koje se odvajaju (*two roads diverged*) i biranjem ceste kojom se manje putovalo (*I took the one less traveled by*). Iako su dio sustava konceptualne metafore koja česta, odnosno konvencionalna, sami se metaforički izrazi imaju nizak stupanj konvencionalnosti, jer ćemo ih izvan konteksta poezije rijetko čuti. Dakle, metafore s niskom stupnjem konvencionalnosti su one na koje ne nailazimo u svakodnevnom jeziku, ali se pojavljuju na primjer u književnosti, poeziji, i drugim načinima autorskog izražavanja, kao na primjer u novinarstvu, *slangu* i slično. Osim nekonvencionalnih metaforičkih izraza može se naići i na nekonvencionalne konceptualne metafore, odnosno na metafore koje imaju nekonvencionalnu izvorišnu domenu. Na primjer koncepte ljubavi često se shvaća kroz konceptualne metafore čije su izvorišne domene:

PUTOVANJE: (18) *Uplovili su u bračnu luku*.

VATRA: (19) *Gori za njim*.

LUDOST: (20) *On luduje za svojom voljenom.*

FIZIČKO JEDINSTVO: (21) *Postali smo jedno.*

Ove su domene ukorijenjene unutar jezika i ljudi pomoću njih konceptualiziraju i shvaćaju svoje iskustvo ljubavi. No ljubav bi se lako mogla poimati i kroz metaforu LJUBAV JE SURADNIČKO UMJETNIČKO DJELO. Iskustvo ove metafore bilo bi različito od navedenih konvencionalnih koje naglašavaju pasivnu stranu ljubavi, dok sustav ove konceptualne metafore naglašava suradnju, zajedničke ciljeve i rad koji partneri ulažu u svoj odnos (Lakoff i Johnson 1980b, 2003, Kövecses 2010 i Kružić, Lovrić i Maksimović 2010).

Kövecses (2010:40-41) u kontekstu navodi dva načina na koje shvaćamo metafore – *online* i *offline*. Kod *online* shvaćanja metafora temelji se na kratkoročnom procesu shvaćanja određene metafore u trenutku kada je čujemo/pročitamo/vidimo. Dok se *offline* shvaćanje metafora odnosi na proces koji se temelji na dugoročnom pamćenju ili dugoročnom kulturno-povijesnom procesu. U slučaju *offline* shvaćanja metafora metaforičko značenje riječi vraća se na izvorišnu domenu. „Sva istraživanja pokazuju da ljudi koriste konceptualne metafore kada shvaćaju metaforičke izraze *online*, izvorišne domene su jasno aktivirane trenutačnom shvaćanju metaforičkih značenja orijentiranje na cilj [ciljnu domenu] čak i kod visoko konvencionalnih metaforičkih izraza. Stoga, „shvaćanje“ uključuje konceptualne metafora u oba smisla, *online* i *offline*“ (Kövecses 2010:42).

2.1.4.1.Procesi stvaranja konceptualnih metafora

Preslikavanja

Preslikavanje (engl. *mapping*) odnosi se na sustav konceptualnih karakteristika koje se prenose između izvorne i ciljne domene kod konceptualnih metafora (Kövecses 2010:327). No ono što je najvažnije kod procesa preslikavanja je njegova parcijalnost, budući da koncepti izvorne i ciljne domene nisu u potpunosti identični, već su samo određeni elementi ti koji se preslikavaju i omogućavaju stvaranje konceptualne metafore. Dakle, preslikavanje karakteristika izvorišne domene na ciljnu je djelomično, jer se preslikavaju samo oni elementi koji se mogu povezati, odnosno na neki način su sličnih karakteristika ili imamo slično iskustvo o izvorišnoj domeni. Upravo zbog djelomičnosti preslikavanja za mnoge ciljne domene postoji više izvornih domena, te se na taj način preslikavaju samo određene elementi tih domena koji pridonosi konceptualizacije ciljne domene (Kövecses 2010:100-103). Procesi

koji omogućavaju preslikavanje samo određenih elemenata izvorišne domene su naglašavanje i skrivanje.

Naglašavanje i skrivanje

Za sisteme metafora važni su i pojmovi naglašavanje (engl. *highlighting*) i skrivanje (engl. *hiding*). Radi se o tome da nam metafore omogućuju da shvatimo određeni aspekt putem drugog koncepta, no u tom procesu, određene će karakteristike biti naglašene, dok će druge biti sakrivene. Na primjer, u metafori RASPRAVA JE RAT fokusiramo se na karakteristike koje su zajedničke raspravi i ratu pa ćemo primjerice reći:

(22) *On je napao moj argument*.

U tom je primjeru naglašena isključivo borbena strana rasprave koju povezujemo s ratom, no sakrivena je strana rasprave koja može dovesti do suradnje, na primjer, rasprava kao razmjena mišljenja i posvećivanje vremena nekome u nastojanju da shvatimo njihovo razmišljanje. Dakle, pojmovi naglašavanja i skrivanja dovode nas do zaključka da je metaforičko strukturiranje parcijalno, jer da je ono potpuno, tada bi značilo da jedan koncept jest drugi koncept, a ne da jedan koncept shvaćamo putem drugog koncepta, kakav i je slučaj s konceptualnim metaforama (Lakoff i Johnson 1980a, 2003).

Jednostavne i kompleksne metafore

Konceptualne metafore se mogu klasificirati prema svojoj kompleksnosti, odnosno prema kompleksnosti izvorišnih domena, a prema tome mogu biti primarne, jednostavne ili kompleksne metafore. Primarne metafore su metafore koje proizlaze is korelacija u iskustvu domena, pa tako vrijedi APSTRAKTNA ORGANIZACIJA JE FIZIČKA STRUKTURA, SVRHA JE DESTINACIJA i slično. Jednostavne metafore su one koje nastaju na temelju preslikavanja iz izvorišne domene koja je jednostavni fizički entitet ili događaj. To mogu biti zgrade, spremnici pod pritiskom, rat, putovanje i slično (Kövecses 2010:328). Dok su kompleksne metafore one metafore koje su nastale od spajanja primarnih i jednostavnih metafora, odnosno metafore čiji se proces preslikavanja temelji na jednostavnim metaforama (Kövecses 2010:325).

Odnos jednostavnih i kompleksnih metafora možemo vidjeti u procesu preslikavanja konceptualne metafore KOMPLEKSAN SISTEM JE GRAĐEVINA. Iz te metafore proizlaze i slijedeće metafore: APSTRAKTNA KONSTRUKCIJA JE GRAĐEVINA, APSTRAKTNA

KONSTRUKIJA JE FIZIČKA KONSTRUKCIJA te APSTRAKTNA STABILNOST JE FIZIČKA SNAGA (ZGRADE KOJA STOJI). Ciljne domene u navedenim metaforama pripadaju domeni KOMPLESKNIH SISTEMA u prvoj navedenoj metafori. Nadalje, unutar domene APSTRAKTNIH KONSTRUKCIJA pronalazimo koncepte poput teorija, veza, društva, ekonomskih i političkih sistema, i tako dalje, a za sve te koncepte možemo koneceptualizirati kao zgrade kroz konceptualnu metaforu, na primjer TEORIJA JE GRAĐEVINA, POLITIČKI SISTEM JE GRAĐEVINA, i slično. Kod kompleksnih metafore poput upravo navedenih, ciljna domena preslikana je iz jednostavne metafore KOMPLEKSAN SISTEM JE GRAĐEVINA. Dakle, jednostavne metafore tvore kompleksne metafore jer su ciljni koncepti kompleksnih metafora dio ciljne domene jednostavne metafore, te za njih može vrijediti ista izvorna domena. Drugim riječima, jednostavne metafore dio su čovjekovog temeljnog iskustva, mogli bi reći i tjelesnog iskustva, dok su kompleksne metafore specifične za društveni i kulturalni kontekst iz kojeg proizlaze (Kövecses 2005:3, 2010:144-146).

Personifikacija

Personifikacija, proces u kojem se ljudske osobine, karakteristike i motivacije pripisuje entitetima koji nisu ljudska bića. Iako je najčešće povezujemo s književnošću, personifikacija je česta i u svakodnevnom jeziku pa ćemo reći na primjer:

(23) *Njegova teorija objasnila mi je mnogo toga o društvu.*

(24) *Inflacija je pojela sve naše profite.*

(25) *Umro mi je mobitel.*

Teorija, inflacija i mobitel ovdje vrše ljudske aktivnosti – objašnjavaju, jedu i umiru, što su aktivnosti i karakteristike pripisane čovjeku. Naime, kod personifikacije sam čovjek postaje ishodišna domena konceptualne metafore. No personifikacija se može odvijati i na specifičnijoj razini od same usporedbe s ljudskim bićem, naime ona nam može ukazati i o kakvom se ljudskom biću radi. Na primjer, metafora INFLACIJA JE LJUDSKO BIĆE može se detaljnije izraziti kao INFLACIJA JE PROTIVNIK, jer ona u prijašnjem primjeru jede profit pa predstavlja nešto što ima negativni učinak i protiv čega se treba boriti (Kövecses 2010:39, Lakoff 2003:33-34).

Dakle, personifikacija je proces i dio je konceptualnih metafora, osobito ontoloških metafora, jer apstraktne entitete uspoređuje s ljudskim bićima, koja su nam, budući da smo i sami ljudi, najbliskiji koncept po kojem možemo konceptualizirati i doživljavati svijet.

Iskustvena baza konceptualnih metafora

Prema Lakoffu i Johnsonu (1980b,2003) konceptualne metafore temelje se na iskustvenim cjelinama (engl. *experiential gestalts*). Iskustvene cjeline su višedimenzionalne strukturirane cjeline koje nastaju putem iskustva, a reprezentirane su putem semantičkih mreža čija je temeljna svrha organizacija iskustva, poput kategorija i shema. Lakoff i Johnson (1980b:201-203) identificirali su dvije iskustvene cjeline; za aktivnost i objekt. Iskustvena cjelina za aktivnost sastoji se od slijedećih dimenzija: sudionici (tko sudjeluje u aktivnosti), dijelovi (od kojih se događaja situacija aktivnost sastoji), faze (kojim se fazama aktivnost odvija), linearno događanje, uzročnost (svaka akcija unutar aktivnosti ima svoj uzrok i posljedicu) i svrha. Iskustvena cjelina za objekt sastoji se od percepcije (kako nam objekt izgleda), motoričke aktivnosti (kako manipuliramo objektom), funkcionalni (kako objekt funkcionira) te svrha (na koje načine se objekt može iskoristiti). Navedene nam dimenzije omogućavaju da strukturiramo i konceptualiziramo aktivnosti i objekte.

Upravo je konceptualizacija ključna za stvaranje konceptualnih metafora, a dimenzije iskustvenih cjelina omogućavaju preslikavanje iz jedne domene u drugu. Zbog toga Lakoff i Johnson (1980b:203) govore o konceptualnim metaforama kao o kompleksnim cjelinama (engl. *complex gestalts*). Dakle, kod konceptualne metafore RASPRAVA JE RAT naglašeni elementi izvorne domene RATA preslikat će se na ciljnu domenu RASPRAVE. U kontekstu iskustvenih cjelina, određene će se dimenzije cjeline RATA preslikati na iskustvenu cjelinu RAZGOVORA. U ovom konkretnom slučaju strukturne dimenzije RAZGOVORA biti će zamijenjene određenim strukturnim dimenzijama RATA, pa će strukturna dimenzija dijelova, odnosno element govora u cjelini RAZGOVORA, biti zamijenjen elementom fizičkog obračuna iz strukturne dimenzije dijelova cjeline RATA.

Lakoff i Johnson (1980a, 1980b, 2003) nastavljaju sa zaključkom da se konceptualne metafore mogu shvatiti isključivo kroz njihovu iskustvenu dimenziju. „Opisujući metafore kao izolirane slučajeve, koristeći A JE B formulu, previđa činjenicu da niti jedna metafora ne može biti shvaćena, pa ni pravilno predstavljena neovisno od svoje iskustvenog temelja“ (Lakoff i Johnson 1980b:204). U tom kontekstu važno je naglasiti da ukoliko određena metafora dijeli izvornu domenu s drugom metaforom ne znači da one imaju jednaki iskustveni

temelj. Pa tako metafore VIŠE JE GORE, SREĆA JE GORE i KONTROLA JE GORE nemaju jednaki iskustveni temelj. Prva se metafora odnosi na iskustveni temelj prema kojem se što je neke tvari više, to će njena razina u spremniku rasti, dok se metafora vezana uz sreću odnosi na dimenziju iskustvene cjeline prema kojoj je se sreća na fizičkom izgledu osobe, odnosno na govoru tijela, manifestira kao uspravni položaj tijela, dok se kod kontrole gore odnosi na iskustvu cjelinu u kojoj je onaj tko ima kontrolu fizički dominantan (fizički veći). No iskustveni temelj metafora osobito je važan kod metafora koje nisu koherentne, na primjer metafore NEPOZNATO JE GORE i POZNATO JE DOLJE. Naime, češći je slučaj da su pozitivne strane dihotomije poput sreće, obilja, dobrog gore, a negativne strane su dolje. No ove metafore nisu nastale ni iz čega, već na temelju iskustva, pa je prema strukturi iskustvene cjeline ono što nam je poznato, što vidimo i možemo lako percipirati, nalazi se ispred nas i fiksno je, dok je ono što nam je nepoznato je nedefinirano, nema točnu poziciju u prostoru i teže nam je i fizički dohvatiti taj objekt (Lakoff i Johnson 1980b:204-205, 2003:20-22, Lakoff 1993:139-141). Dakle, temelj koji strukturira sam proces preslikavanje iz izvorišne na ciljnu domenu jest čovjekovo iskustvo.

Iskustvena dimenzija konceptualnih metafora vrlo je važna jer dokazuje da konceptualne metafore nisu puki lingvistički izrazi, niti su preslikavanja iz izvorne u ciljnu domenu arbitrarna. Konceptualne metafore odraz su bioloških, društvenih kulturalnih iskustava koja su na kognitivnoj razini strukturirana putem struktura iskustvenih cjelina. Ova je dimenzija konceptualnih metafora povezana i s procesom utjelovljenja, koji također sudjeluje u procesu nastanka metafora na temelju iskustva, budući da su ta temeljna iskustva upravo moguća radi postojanja čovjekovog tijela te perceptivnog i kognitivnog sustava.

2.1.4.2.Vrste metafora

Same konceptualne metafore Lakoff i Johnson (2003) podijelili su na tri vrste, a to su: strukturne metafore, orijentacijske metafore, ontološke metafore.

Strukturne metafore

Metaforički su koncepti sistematički, a taj se sistem preslikava na jezik koji koristimo kada govorimo o određenom konceptu, što se dalje preslikava na naše aktivnosti. Lakoff i Johnson (2003:8) objašnjavaju: „Budući da su metaforički izrazi u našem jeziku povezani s metaforičkim konceptima na sistematički način, možemo koristiti metaforičke lingvističke izraze kako bi proučavali prirodu metaforičkih koncepata i kako bi stekli razumijevanje o metaforičkoj prirodi naših aktivnosti“. Drugim riječima, sistem konceptualnih metafora nije

vidljiv samo u jeziku, već i u širem shvaćanju pojma, koji shvaćamo kroz konceptualnu metaforu. Ova vrsta metafore nazivaju se strukturne metafore. Strukturne metafore su najčešća vrsta metafora, a odnose se na primjere metafora unutar koji se jedna struktura opisuje drugom, na primjer ŽIVOT JE PUTOVANJE. U ovom primjeru moguće je svaku dio čovjekova života opisati kao dio putovanja, na primjer, rođenje je početak putovanja, odabir životnog puta, nalaziti se na raskrižju i slično. Lakoff i Johnson (2003:8) daju primjer metafore VRIJEME JE NOVAC u engleskom, koju možemo vidjeti u rečenicama:

(25) *You're waisting my time.* (*Trošiš moje vrijeme*)

(26) *I've invested a lot of time in her.* (*Uložio sam mnogo vremena u nju*)

(27) *I don't have enough time to spend for that.* (*Nemam mnogo vremena za trošenje na to*)

Prema navedenim primjerima, koji se mogu pronaći i u hrvatskom jeziku vrijeme se može trošiti, uložiti, ili ono pak može nestajati, drugim riječima, ono je resurs koji koristimo, isto kao i novac. Stoga je i vrijeme u percipirano kao vrijedan, ograničeni resurs. Osim u jeziku, u zapadnjačkom društvu vrijeme je novac i na mnogo drugih načina, na primjer, radnici su plaćeni po satu, najmovi se plaćaju po određenom vremenskom periodu, telefonski razgovori plaćaju se po minutama i slično. Praksa mijenjanja određenih vremenskih jedinica (minuta razgovora, radnog vremena i slično) za određenu svotu novca nastala je i jedna je od temeljnih praksi industrijaliziranog kapitalističkog društva. Upravo zbog tih aktivnosti, u kojima vrijeme rezultira u novcu, vrijeme je percipirano kao novac, komoditet i/ili ograničeni resurs. VRIJEME JE NOVAC, VRIJEME JE OGRANIČENI RESURS i VRIJEME JE VRIJENDI KOMODITET su metaforički koncepti koje koristimo kako bi konceptualizirali vrijeme, a također čine i sustav koji se temelji na potkategorizacji. Možemo ih gledati kao sustav je u zapadnom društvu novac ograničeni resurs i vrijedni komoditet. Takav odnos u kojem se jednim metaforičkim konceptom opisuje cijeli sustav, naziva se kondicionalni odnos (engl. *entailment relationship*)**.**

Orijentacijske metafore

Kod orijentacijskih ili prostorne metafora koncepti se organiziraju u sistem, koji se temelji na odnosu između samih koncepata. Svoj su naziv dobile po tome što se temelje na prostornoj orijentaciji. Najbolji primjeri konceptualnih metafora unutar ove vrste su DOBRO JE GORE/NAPRIJED i LOŠE JE DOLJE/IZA. Prema tim metaforama ono što se smatra dobrim je gore, na primjer

(27) *Osjećam se kao na vrhu svijeta.,*

dok je ono što je loše dole, na primjer:

(28) *Raspoloženje je palo.*

Raspodjela unutar orijentacijskih ili prostornih metafora nije arbitrarna, naime one su odraz fizičkog i kulturnog iskustva. Lakoff i Johnson (2003:15) daje primjer metafora koje se temelje na odnosima gore-dolje i na temelju čega možemo zaključiti da su nastale na temelju fizičkog i/ili kulturnog iskustva. Na primjer: SREĆA JE GORE, TUGA JE DOLJE, što možemo vidjeti na primjeru rečenica:

(29) *Pomisao na nju me uvijek podigne*.

(30) *Moje raspoloženje je potonulo*.

U ovom je slučaju izvor metafore u fizičkom iskustvu, naime u govoru tijela uspravan položaj upućuje na dobro raspoloženje i pozitivne emocije, dok pogrbljeno i stisnuti položaj tijela upućuje na emocije poput tuge i tjeskobe. S druge strane, metafore poput VISOKI STATUS JE GORE, NISKI STATUS JE DOLJE proizlaze iz društvenog iskustva, odnosno društvenog uređenja koji se temelji na društvenoj moći. No istovremeno se temelji i na fizičkom iskustvu jer se i za fizičku moć i snagu smatra da je gore. Zbog toga ćemo reći:

(31) *On je na vrhuncu svoje karijere.*

(32) *On je na dnu društvene ljestvice.*

Također, neke se metafore temelje na kulturnim vrijednostima, pa vrijedi na primjer slijedeće: RACIONALNO JE GORE, EMOCIONALNO JE DOLJE. Na primjer:

(33) *Stavili smo svoje osjećaje sa strane i imali visoko intelektualnu raspravu na tu temu.*

Ove su metafore nastale na temelju ideje da čovjek ima kontrolu nad svojim fizičkim okruženjem, te nad životinjama i biljkama, što čini fizički temelj ovih metafore, no s druge strane, upravo je ta ideja o razumu i sposobnosti čovjeka da kontrolira svoju okolinu temelj same njegove kulture.

Lakoff i Johnson (2003:17-19) donose više zaključaka na temelju orijentacijskih ili prostornih metafora. Kao prvo, primjećuje da su naši temeljni koncepti organizirani na temelju prostornih metafora; na primjer, temeljne dihotomije poput dobro–loše i emocija-

razum objašnjene su pomoću metafora DOBRO JE GORE, LOŠE JE DOLJE, odnosno RAZUM JE GORE, EMOCIJE SU DOLJE. Nadalje orijentacijske metafore imaju unutarnju i vanjsku sistematizaciju. Stoga se na primjer u metafori SREĆE JE GORE, sreća uvijek orijentira prema gore. Što se tiče vanjskog sistema, radi se o tome da su metafore međusobno koherentne pa ako vrijedi DOBRO JE GORE, tada će se metafore vezane uz koncepte koji se smatraju pozitivnima biti gore, na primjer SREĆA JE GORE, ZDRAVLJE JE GORE, STATUS JE GORE, i slično. K tome, sistematizacija prostornih metafora nije arbitrarna te ovisi o fizičkim i kulturnim iskustvima, a iskustvo i čini bazu svih konceptualnih metafora.

Ontološke metafore

Ontološke metafore su metafore pomoću kojih se apstraktne pojmove konceptualizira kao materijalne predmete ili tvari. Takvo što omogućava da na određene dijelove našeg iskustva gledamo kao na konkretne entitete, koje možemo kategorizirati, grupirati i kvalificirati, drugim riječima možemo razmišljati pomoću i o njima i tako racionalizirati naše iskustvo. Kövecses (2010:34) napominje da su ove metafore slične strukturnim metaforama, no uključuju manje kognitivnog strukturiranja, te ne možemo točno odrediti objekt koji sačinjava ishodišnu domenu. Upravo je zbog toga ontološka metafora najteža za prepoznati od svih vrsta metafora. No unatoč neodređenoj i nestrukturiranoj ishodišnoj domeni, one nam omogućavaju da strukturiramo ciljnu domenu. Na primjer, um možemo usporediti s objektom. Jednom kad smo „neobjekt“ usporedili s objektom možemo ga dalje strukturirati kroz strukturalne metafore. Tako možemo objekt *um* strukturirati kroz metaforu UM JE STROJ. Stoga, možemo reći na primjer:

(34) *Isključi um na trenutak.*

(35) *Knjige su gorivo za tvoj um.*

Dakle, ontološke metafore omogućavaju nam da apstraktne i nefizičke pojmove shvatimo putem fizičkih objekata. Pri čem su najčešće prisutne slijedeće izvorne i ciljne domene: APSTRAKTNI ENTITETI I DOGAĐAJI SU FIZIČKI OBJEKTI, AKTIVNOSTI SU SUBSTANCE, NEOMEĐENI FIZIČKI OBJEKTI, STANJA I FIZIČKI I NEFIZIČKE POVRŠINE SU SPREMNICI.

2.1.4.3.Konceptualna metonimija

Konceptualna metonimija je „kognitivni mehanizam pomoću kojega se koncepti povezuju ne samo zbog sličnosti nego i zbog kontinuiteta, tj. međusobnog preklapanja izvorne

i ciljne domene“ (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:30). Dok se konceptualne metafore sastoje od izvorne i ciljne domene, koje su međusobno različite, konceptualan metonimija se sastoji od jedne kognitivne domene unutar koje se nalazi aktivna zona (engl. *active zone*) i pokretač (engl. *vehicle*). Aktivna zona predstavlja dio domene koji se želi označiti, odnosno opisati i objasniti. Pokretač je ono što se imenuje kada se želi aktivirati neka ciljna domena. Pogledajmo slijedeće rečenice:

(36) *Čula je glasovir.*

(37) *Obrisala je prašinu sa glasovira.*

U ovim rečenicama metonimija se iskazuje kroz glasovir koji kao pokretač predstavlja aktivnu zonu zvuka. Drugim riječima glasovir stoji za zvuk. Dok u drugom primjeru glasovir kao pokretač stoji za aktivnu zonu vanjske površine klavira. Dakle, glasovir ovdje stoji za fizičku površinu koja čini glasovir kao fizički objekt (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:30).

Postoje tri vrste metonimije, a to su: CJELINA ZA DIO, DIO ZA CJELINU i DIO ZA DIO (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010). Metonimija CJELINA ZA DIO je vrsta metonimija u kojoj se određeni dio entiteta, odnosno pokretač, označuje tako da ga se imenuje u cijelosti, odnosno putem aktivne zone. Na primjer:

(38) *Zagreb je potpisao sporazum.*

Kako bi izrazili da je vlast grada donijela određenu odluku, reći ćemo da je na primjer Zagreb taj koji je potpisao. U ovom je primjeru cjelina Grada Zagreba, označila jedan njegov dio-vlast.

Metonimija DIO ZA CJELINU koristimo kako bi označili entitet čiji je određeni dio istaknut u tolikoj mjeri da može označiti matičnu sredinu. Drugim riječima pokretač ovdje može označiti aktivnu zonu. Na primjer:

(39) *U Hrvatskoj sve više raste stopa odljeva mozgova.*

Primjer ove vrste metonimije je sintagma odljev mozgova, gdje mozak predstavlja čovjeka kao cjelinu.

Metonimija DIO ZA DIO je vrsta metonimije kod kojeg se unutar jedne kognitivne domene uspostavlja odnos između dvaju međusobno zamjenjivih dijelova. Na primjer unutar kategorije božićnog stabla, koriste se razni izrazi, kao što su bor ili jelka, bez obzira o kojoj se

vrsti stabla zaista radilo, pa u stvarnosti može biti i riječ o plastičnom drvcu. Njihova je bliskost unutar kognitivne domene dovoljna da bi se mogla ostvariti ova metonimija (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010:30-33).

Kövecses (2010:173) prepoznaje najčešće metonimijske izraze, koji su odraz odnosa tih entiteta, a to su:

AUTOR ZA DJELO: (39) *Ona voli čitati Shakespearea.*

MJESTO ZA DOGAĐAJ: (40) *Amerika ne želi još jedan Pearl Harbor.*

MJESTO ZA INSTITUCIJU: (41) *Wall Street je u panici.*

OBJEKT KOJI SE KORISTI ZA KORISNIKA: (42) *U orkestar je došla nova prva violina.*

Iz ovih primjera možemo vidjeti da su aktivna zona i pokretač konceptualno bliski. Odnosno entitet koji je pokretač može omogućiti mentalni pristup ciljnom entitetu jer oni pripadaju istoj domeni, odnosno istom idealiziranom kognitivnom modelu.

2.1.4.4.Odnos konceptualnih metafora i konceptualnih metonimija

Kod nekih lingvističkih izraza teško je razlučiti radi li se o metafori ili metonimiji, a razlog leži u tome da postoje izrazi koji su istovremeno metaforički i metonimijski, a može se raditi o dvije varijante; metafora može proizlaziti iz metonimije i metonimija se može nalaziti unutar metafore (Kövecses 2010:187-188). Primjer prvog slučaja, u kojem metafora proizlazi iz metonimije je izraz *držati usta zatvorenima*, što možemo prevesti kao *šutjeti, ne govoriti*. U ovom primjeru metonimiju vidimo u riječi *usta*, koja stoje za *glas*. U ovoj metafori usta su spremnik iz koji izlazi glas, odnosno stoji SOREMNIK ZA SADRŽAJ. U kontekstu metafora došlo je do preslikavanja iz izvorne domene SPREMNIKA u ciljnu domenu USTA. Kao primjer metonimije koja se nalazi unutar metafore možemo uzeti izraz *slomiti nekome srce*, što se odnosi na povrjeđivanje nečijih osjećaja. SRCE ovdje stoji za EMOCIJU, točnije za emociju ljubavi. Dok je u kontekstu konceptualne metafore srce (emocija) fizički entitet koji se može slomiti, ukrasti (*ukrasti srce* – zaljubiti se u nekoga), darovati (*darovati srce*- uzvratiti emocije). Dakle, metafora prema kojoj je SRCE/EMOCIJA FIZIČKI ENITET ne bi bila moguće bez metonimijskog preslikavanja srca na emocije.

2.1.4.5. Konceptualne metafore i društvo

Do sada je u ovom radu bila riječ prvenstveno o konceptualnim metaforama kao o lingvističkim konceptima, no ovdje će fokus biti postavljen na konceptualne metafore u

društvenom kontekstu – kako je društvo oblikovalo konceptualne metafore, ali i kako konceptualne metafore mogu oblikovati društvo.

U ovom kontekstu Lakoff (1995) daje odličan primjer kako su metafore s jedne strane koherentne s vrijednostima društva iz kojeg proizlaze, ali s druge strane njihova uporaba može imati utjecaj na konstrukciju društvenih vrijednosti. Naime, prema analizi i usporedbi metafora vezanih za moral i vrijednosni sustav koje koriste političari konzervativne opcije i oni liberalne opcije kako, Lakoff (1995:208) dolazi do zaključka da konzervativci uspješnije prenose svoj vrijednosni sustav kroz jezik, i uspješnije ga prikazuju kroz sustav metafora. Na taj način, njihovi se stavovi doimaju stabilnijima od stavova liberalaca, što im i pridonosi više političkih sljedbenika.

U daljnje tekst biti će riječ o koherentnosti vrijednosnih i metaforičkih sistema (Lakoff i Johnson 2003), te o načinu na koji metafore mogu utjecati na društvenu stvarnosti i na društvene prakse, odnosno na kulturne modele (Kövecses 2010).

2.1.4.6.Konceptualna metafora kao odraz društva

Lakoff i Johnson (2003:21-25, 1980b) zagovaraju tezu prema kojoj su konceptualne metafore odraz temeljnih vrijednosti kulture iz koje proizlaze, odnosno da je struktura vrijednosti određene kulture koherentna sa metaforičkom strukturom temeljnih koncepata. Na primjer, u kulturama poput zapadnjačkog u kojima je prisutna ideja progresa, kao jedna temeljnih vrijednosti, pojavljivat će se ideja da je budućnost bolja, što je koherentno s konceptualnim metaforama koje se pojavljuju u engleskom jeziku BUDUĆNOST JE GORE (engl. FUTURE IS UP) i DOBRO JE GORE (engl. GOOD IS UP).

No mogući su i slučajevi u kojima struktura metafora nije u potpunosti koherentna s vrijednosnim sustavnom. Na primjer, kulturalna vrijednost prema kojoj je više bolje koherentna je s metaforama VIŠE JE GORE i DOBRO JE GORE. No postoje situacije u kojoj više nije bolje, što nije koherentno sa sustavom metafora. Na primjer, ako inflacija naraste, to će se smatrati lošim događajem. Pri opisu koncepta rasta inflacije možemo koristiti metaforu VIŠE JE GORE, no ne i DOBRO JE GORE. Prema tome, VIŠE JE GORE ima prednost na drugom metaforom (Lakoff i Johnson 2003:24). No zašto ta metafora ima prednost? Pogledamo li metafore VIŠE JE GORE i DOBRO JE GORE, vidjet ćemo da je više fizički aspekt, koji proizlazi direktno iz fizičkog doživljaja svijeta, dok je dobro apstraktan pojam, a proizlazi iz gledanja svijeta kroz određeni kulturalni sustav vrijednosti. Prisjetimo li se ideje kognitivne lingvistike, točnije iskustvenog realizma, prema kojoj postoji objektivna stvarnost,

koja se doživljava kroz perceptivni sustav i konceptualizira kroz mišljenje i jezik, možemo zaključiti da metafora VIŠE JE GORE ima prednost zbog svoje fizičkog temelja, temelji se na tjelesnom iskustvu, koje je univerzalnije od kulturalnog iskustva.

Također, unutar jedne kulture ne vrijede uvijek iste konceptualne metafore, naime, one ovise i o vrijednostima koje su prisutne u supkulturama (Lakoff i Johnson 2003). Tako na primjer, konceptualne metafora koja je odraz materijalističkih vrijednosti prema kojima vrijedi VELIKO JE BOLJE (na primjer, veliki auto je bolji od malog auta, velika kuća znak je bogatstva i slično). S druge strane, u supkulturi aktivista za zaštitu okoliša čije se vrijednosti temelje na očuvanju resursa i korištenju alternativnih izvora energije, vrijedit će metafora MANJE JE BOLJE (manji auto manje će zagađivati, manja kuća iti će energetski efektivnija i slično).

U kontekstu konceptualnih metafora kao odraza vrijednosti u kulturi, zanimljiv je primjer usporedbe engleskog i farsi, jezika koji se govori u Iranu. Naime, dok je u engleskom zastupljena metafore da je depresija kišni dan, u jeziku farsi ta metafora ne postoji, jer se u kontekstu iranske kulture kiša vidi kao pozitivan entitete koji donosi energiju i život (Kaviani i Hamedi 2011). Naime, nedostatak ove metafore u farsi jeziku možemo protumačiti kroz činjenicu da u ranu zbog klimatskih uvjeta kiša nije česta te se smatra vrijednom, dok je ona česta u većem dijelu anglofonog svijeta. Dakle, konceptualne metafore mogu proizlaziti iz kulturnih vrijednosti, koje također mogu biti i odraz fizičke stvarnosti, što nas ponovo dovodi do metafora kao rezultata kulturnog, ali i fizičkog iskustva.

2.1.4.7.Društvena stvarnost kao odraz konceptualnih metafora

U ovom poglavlju fokusirat ću se na društvene izraze konceptualnih metafora, ili institucionalnim modelima (engl. *instuted models*) kako ih naziva antropolog Bradd Shore (Kövecses 2005:163). Dakle, konceptualnu metaforu možemo najjednostavnije opisati kao proces preslikavanja izvorišne domene B u ciljnu domenu A, kako bi objasnili domenu A. U društvenom kontekstu taj proces može imati slijedeće posljedice: (1) izvorišna domena može postati socio-fizička realnost, (2) implikacije izvorišne domene mogu postati socio-fizička stvarnost, i (3) ciljna domena može postati izvorišna domena i istovremeno sama postati socio-fizička realnost (Kövecses 2005:163-164). Prema Kövecsesu (2005:164) sintagma socio-fizička realnost odnosi se na mogućnost da određena domena prijeđe granice jezika i uma, te postane dio društvenih i kulturnih praksi, na primjer, institucija, aktivnost, stanje, i slično).

Prvi slučaj, u kojem izvorišna domena postaje dio društvene stvarnosti odnosi se na situacije u kojoj se određene metafore odigravaju u stvarnosti, a takve su situacije vrlo česte. Na primjer konceptulna metafora VAŽNO JE CENTRALNO ostvaruje se u situaciji poslovnih sastanaka, gdje se osobe većeg ranga nalaze u sredini prostorije ili pak VAŽNO JE GORE pa se nalaze na čelu stola. Osim situacija, postoje i primjeri u kojima se stvarni društveni procesi razvijaju prema strukturi neke strukturalne metafore.

U drugo primjeru, implikacije izvorne domene postaju dio stvarnosti. Dakle, samo određeni dijelovi, odnosno karakteristike izvorne domene se ostvaruju. Lakoff (Kövecses 2005:164-165) daje izuzetno zanimljiv primjer metafora koje je bivši predsjednik SAD-a George W. Bush koristio kada bi govorio o zlouporabi droga u svom obraćanju. Naime, tri najčešće korištene metafore bile su: DROGE SU ZLE SUBSTANCE KOJE UTJEČU NA DRŽAVU, BITI OVISAN O DROGI JE IMATI BOLEST, i KORISNICI DROGA SU NEPRIJATELJI (PROTIV KOJIH SE TREBA BORITI). Što ove metafore znače za konstruiranje realnosti? U prve dvije metafore naglašene su droge kao nešto što se nalazi izvan samog društva – kao nešto što dolazi izvana i kao bolest, koja je prvenstveno fizički, a ne društveni problem. Na drugu metaforu možemo također gledati kao na interni problem, jer se za njegovo rješavanje očekuje osmišljavanja programa liječenja od strane vlasti. Usporedba korisnika droga s neprijateljima također ukazuje na unutarnji problem društva, od kojeg se očekuje da pokrene nadležne institucije za rješavanje tog problema. Svaki do ovih metafora, odnosno metaforičkih implikacija, iziskuje drugačije rješavanje problema. U prvom slučaju to je vanjski problem, te sama vlast ne može ništa učiniti. U slučaju ovisnosti kao bolesti, očekuje se da će se vlast usredotočiti na zdravstveni sustav kao rješenje problema dok će se u zadnjem primjeru, od vlasti očekivati da se prema drogama odnosi kao prema neprijatelju protiv kojeg će se boriti zakonodavnim sistemom. Dakle, ovom primjeru vidjeli smo kako određeno naglašavanje može imati različite posljedice za društvenu stvarnost u ovom slučaju na oblikovanje politike u rješavanju problema droge.

U trećem slučaju, ciljna domena najprije postaje izvorna domena, te na posljetku i sama društvena stvarnost. Za ovakvu situaciju primjer je konceptualna metafora RASPRAVA JE RAT. Tomasz Krezeszowski (Kövecses 2005:165-167) ovaj je primjer prikazao putem narodne poljske epske pjesme *Pan Tadeusz* u kojoj prvotna zakonska rasprava koja se vodila pisanim putem prelazi u fizički obračun dvaju suprotstavljenih strana.

2.1.4.8.Konceptualne metafore i kulturni modeli

Kulturni modeli jedan su od temeljnih pojmova kognitivne lingvistike i odnose se na strukturirana iskustva koja ljudi dijele. U društvenom su kontekstu značajni jer se odnose i na apstraktne i konkretne koncepte, ali budući da se temelje na samom iskustvu, pokrivaju cijeli raspon između ove dvije krajnosti. Oni predstavljaju svojevrsne obrasce ponašanja koje smo u većoj mjeri nesvjesno naučili i prihvatili životom u određenoj kulturi. Slično je i s konceptualnim metaforama, koje koristimo u svakodnevnom jeziku, nesvjesni njihovog kognitivnog temelja i suodnosa sa samim mišljenjem. No koji su suodnosi tih obrazaca ponašanja, mišljenja i govorenja, konceptualnih metafora i kulturnih modela.

Kako bi istražio suodnos ovih dvaju procesa Kövecses (1989, 2000, 2005) usporedio je narodno shvaćanje[2] emocije ljutnje u američkom engleskom (*anger*), mađarskom (*düh*), japanskom (*ikari/hara*) i kineskom jeziku (*nu*) s kulturnim modelima i konceptualnim metaforama koje se koriste u tim jezicima kako bi se izrazila emocija ljutnje.

Kulturni model ljutnje u američkom engleskom i mađarskom slijedi ovaj niz:

uzrok → ljutnja → pokušaj kontroliranja ljutnje →gubitak kontrole→pokajanje i nestanak ljutnje.

U japanskom i kineskom niz je sličan, uz manje razlike, a izgleda ovako:

uzrok → ljutnja → pokušaj kontrole ljutnje → ispuštanje ljutnje → ponovno uspostavljanje ravnoteže.

U nekim slučajevima dva zadnja koraka glase:

diverzija (ljutnja se raspršava po tijelu i dovodi do psihosomatskih simptoma) → iskupljenje (u smislu utjehe samog sebe i nestanak psihosomatskih simptoma).

Navedeni modeli uglavnom su slični, no imaju i neke razlike. Zajedničko im je da imaju ontološki, uzročni i izražajni aspekt. Prvu fazu modela sačinjava uzročni aspekt. Perma njemu, ljutnja je emocija koju izaziva određeni događaj izvana. Sam ontološki aspekt zajednički je svim navedenim modelima. Ljutnja je stvar/događaj unutar čovjeka koji vrši pritisak i prema tome je svojevrsni protivnik. Ontološki aspekt uključuje i neke psihološke

[2] Narodno shvaćanje odnosi se na nestručno znanje o određenoj temi, koje je više ili manje strukturirani. Ipak, omogućuje nam bolje shvaćanje svijeta i korištenje znanih koncepata kako bi dalje strukturirali to znanje, pa i koristili konceptualne metafore; na primjer, u narodno shvaćanje spada naše svakodnevno znanje o strojevima, putovanjima, tekućine u spremnik i slično (Kövecses 2010:326).

procese vezane za emociju ljutnje, poput nemira, vrućine, pritiska i slično. Na kraju, izražajni aspekt odnosi se na to kako je ljutnja izražena u različitim kulturama. U ova četiri primjera možemo vidjeti da uz samo izražavanje ljutnje, u ove četiri kulture postoji i element pokušaja njezine kontrole. No zbog povezanosti kontrole i izražaja emocije Kövecses ih spaja u jedan element te kao temeljnu strukturu kulturnog modela ljutnje u ove četiri kulture navodi:

uzrok → postojanje emocije (kao snažnog entiteta) → izražavanje ljutnje.

No ovim je modelima zajednički još jedan element, a to je da se svi temelje na konceptualnoj metafori LJUTNJA JE SPREMNIK POD PRITISKOM. Kövecses (2005:198) predlaže da su upravo konceptualne metafore stvorile takve modele i to putem preslikavanja između domena konceptualnih metafora. Preslikavanja koja su imala temeljnu ulogu za stvaranje ovog narodnog shvaćanja ljutnje i prije opisanih kulturnih modela su :

spremnik koji sadrži tvar (tekućinu ili plin) – ljuta osoba

toplina i pritisak tvari- intenzivnost ljutnje

snažna tvar u spremniku – ljutnja

pokušaj da se tvar zadrži u spremniku – pokušaj kontrole ljutnje

tvar izlazi iz spremnika – neizbježno izražavanje ljutnje (Kövecses 2005:198).

Bez predodžbene sheme ponašanja vruće tekućine, ne bi bio moguće ni konceptualizirati neki drugi entitet kao takav, u ovom slučaju emociju ljutnje. Upravo je struktura te sheme putem preslikavanja postala i struktura koncepta ljutnje.

Kövecses (2005:200) zaključuje da kulturni modeli nastaju na temelju moguće univerzalnog iskustva svih naših apstraktnih koncepata. Samo se iskustvo konceptualizira putem konceptualne metonimije i konceptualnih metafora i šireg društvenog konteksta.

2.2.Psihičke bolesti

2.2.1. Definicija psihičkih bolesti

Mentalne bolesti teško je definirati. One se pojavljuju u mnogo različitih oblika, u različitim intenzitetima i s različitim fizičkim, mentalnim i društvenim simptomima. Neki filozofi, psiholozi, pa i psihijatri čak negiraju postojanje mentalnih bolesti kao takvih. Ipak, mentalne bolesti dio su svijeta. Ljudi bivaju dijagnosticirani, liječeni, posjećuju psihijatre,

sudski vještaci utvrđuju da li je neko kazneno djelo bilo počinjeno zbog psihičkog oboljenja, ljudi postoji i određena mistika psihičkih bolesnika i ustanova, filmovi o psihičkim bolesnicima (Wahl 1997), a na kraju, postoji i cijela farmaceutska i medicinska industrija posvećena liječenju ove vrste bolesti. Drugim riječima, psihičke bolesti velik su dio našeg društva, ne samo po broju oboljelih članova, već i po prisutnosti i utjecaju koje one imaju na društvene institucije i kulturnu proizvodnju.

Moderna ideja o psihičkim bolestima pojavila se početkom prošlog stoljeća kada su psihijatri po prvi puta opisali fenomenologiju simptoma i klasificirali ih u sindrome. Derek Bolton (2009) prepoznaje tri smjera u kojem su se kretala razmišljanja o psihičkim bolestima. O samim psihičkim bolestima, kao takvim, počelo se govoriti u psihijatriji, koja je iz medicine preuzela ideju da su oboljenja posljedica bolesti i ozljeda, koje imaju pogubne posljedice za ljudsko tijelo. Dakle, mentalne bolesti pogubne su za ljudsku psihu, kao i fizičke bolesti za njegovo tijelo. Paralelno s psihijatrijskom paradigmom, razvila se i psihološka paradigma koja se temeljila na ideji da mentalni procesi mogu imitirati efekte neurološke ozljede, pritom stvarajući smetnje u normalnom psihološkom funkcioniranju. Prema ovom pristupu, abnormalna ponašanja posljedica su normalnih psiholoških procesa, te smatra se da se distorzije stvarnosti, kakve su prisutne kod abnormalnog ponašanja oboljelih, prisutne i kod ostatka populacije. Treća paradigma je sociološka, koja je nastala kao kritika psihijatrijske paradigme. Naime, prema sociološkoj paradigmi ono što se označava kao mentalne bolesti zapravo je društvena devijacija, odmak od socijalnih i društvenih normi dominantne skupine. Drugim riječima, ova paradigma govori da mentalne bolesti ne počivaju na medicinski i fiziološki utemeljenim poremećajima, već su produkti društva, koje onemogućava da se određeni psihološki procesi odvijaju, ukoliko su u sukobu s normama tog društva, stigmatizirajući ih.

Danas se najčešće upotrebljava definicija mentalnih bolesti iz priručnika za mentalnu dijagnozu DSM-v Američke udruge psihijatara (American Psychiatric Association). Definicije psihičkih bolesti koje pronalazimo u njima naglašavaju štetu koju prouzrokuju psihičke bolesti, poteškoće i ograničenja s kojima se oboljeli suočavaju, ali i naglašavaju razliku između psihičkih bolesti i društvenih devijacija. Ono što Bolton (2009:469) u svom radu primjećuje koliko je značajno da se u spomenutim priručnicima daje važnost poteškoćama zbog kojih oboljeli potražuju pomoć u psihijatrijskim i medicinskim ustanovama, što opravdava postojanje psihijatrije kao takve. Ipak, postoje neriješena pitanja patologizacije nekih normalnih stanja, na primjer dijagnoza depresivne epizode pojedincu

koju pati zbog smrti bliske osobe, ili ADHA-a razigranom djetetu. Također, zanimljivo je pitanje zašto je statistički više oboljelih u marginalnim društvenim skupinama, poput siromašnih i pripadnika etničkih manjina, što samo po sebi upućuje na društvenu isključivost, više nego li na psihičku bolest. To pitanje ponovo nas vraća na sociološku kritiku mentalnih bolesti, koja propituje nije li psihijatrija prvenstveno mehanizam za kontrolu društvenih normi, a tek onda briga o oboljelima.

Po ovom pitanju, svakako bi trebalo uzeti u obzir društveni kontekst u kojem se psihička bolest pojavljuje. No govori mnogo i o samim psihičkim bolestima, većina njih nema svoje izvore samo u društvenim devijacijama, veći u samim fiziološkim promjenama, fizičkim i biokemijskim u tijelima oboljelih. Stoga, kada govorimo o psihičkim bolestima, više bi se trebala uzimati u obzir realnost oboljelih, upravo poteškoće i problemi s kojima se oni suočavaju. Isto tako, u tom pogledu korisne su i društvene slike koje su pristupne o oboljelima, koje se mogu lako iščitati iz jezika i medija, upravo čemu teži ovaj rad.

Psihičke bolesti nisu puku produkt fizioloških promjena već i društvenog konteksta u kojem nastaju, stoga ih je teško definirati, no one su i dalje realnost, kao i društvena, tako i pojedinaca koju su oboljeli. Na kraju, čak ni u disciplini psihijatrije mentalne bolesti nemaju fiksnu definiciju, no ona koja se najčešće spominje je ona udruge američkih psihijatara, American Psychiatric Association (APA) koja ovu definiciju objavljuje i preoblikuje u sklopu svog kataloga psihičkih oboljenja. Prema najnovijem, DSM-v mentalni poremećaj se definira kao „sindrom karakteriziran klinički značajnom smetnjom u pojedinčevoj kogniciji, regulaciji emocija ili ponašanju koje odražava nefunkcioniranje u psihološkim, biološkim ili razvojnim procesima na kojima se temelji mentalno funkcioniranje. Mentalni poremećaji su uobičajeno povezani sa značajnim neprilikama ili nesposobnošću u društvenim, poslovnim ili drugim važnim aktivnostima. Očekivana ili kulturalno prihvatljiva reakcija na česti stresor ili gubitak, poput smrti voljene osobe, nije mentalni poremećaj. Socijalno devijantno ponašanje (npr. političko, religiozno ili seksualno) i konflikti koji su primarno između pojedinca i društva nisu mentalni poremećaji, osim ako devijantnost ili konflikt ne proizlaze iz disfunkcije pojedinca, kako je opisano ranije“ (American Psychiatric Association 2012:20). Dakle, mentalne bolesti ne mogu se definirati isključivo prema simptomima koji ih obilježavaju, već one uvelike ovise o društvenom kontekstu u kojem se oboljeli nalaze.

2.2.2. Depresija kao psihička bolest

Depresija je psihička bolest koja prvenstveno utječe na raspoloženje pojedinca, ali i na njegov misaoni proces i tjelesno zdravlje. Ova mentalna bolest pojavljuje se u više oblika, koji se razlikuju po svoji uzrocima, simptomima i načinu liječenja. Prema DSM-v, sistematiziranom dijagnostičkom priručniku mentalnih bolesti American Psychiatric Associationa (2012), oblici depresije su: veliki depresivni poremećaj (uključujući veliku depresivnu epizodu), kronični depresivni poremećaj, predmenstrualni disforični poremećaj, depresivni poremećaj izazvan supstancama ili lijekovima, depresivni poremećaj izazvan drugim medicinskim problemom i nespecificirani depresivni poremećaj. Iako raznoliki, postoje zajedničke karakteristike ovih poremećaja, a to je prije svega osjećaj tuge i praznine te razdražljivost, koje su popraćene tjelesnim i kognitivnim promjenama. Zbog navedenih promjena pojedincu biva sve teže funkcionirati u svakodnevnom životu. Događaju se promjene, koje osim prevladavajućeg osjećaja tuge, uključuju nemogućnost koncentracije umor, nesanicu ili značajno veću potrebu za snom, letargičnost, gubitak teka, i slično. U nekim slučajevima može doći i do mislima o samoozljeđivanju ili samoubojstvu, što se nerijetko i ostvaruje.

Iako postoji više tipova depresije, tri tipa su najzastupljenija, a to su: veliki depresivni poremećaj, distimični poremećaj i bipolarni poremećaj raspoloženja[3]. Veliki depresivni poremećaj odnosi se na depresivnu epizodu u trajanju od najmanje dva tjedna koju karakteriziraju depresivno raspoloženje, gubitak interesa i zadovoljstva te nedostatak energija, što sve dovodi do smanjenja svakodnevnih aktivnosti, ili čak nemogućnosti njihova obavljanja. Uz ove simptome, mnogi pogođeni bolešću osjećaju tjeskobu, gubitak teka, nesanicu te imaju osjećaj krivnje i nisko samopouzdanje, a moguća je pojava nekih psihosomatskih simptoma, koju su naizgled medicinski nevezani za samu depresiju. Ovisno o intenzitetu i trajanju navedenih simptoma depresivna epizoda može biti kategorizirana kao blaga, umjerena i teška. Kod blage epizode, pojedinac će imati poteškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, no neće biti u potpunosti nesposoban za njihovo obavljanje. Dok kod teške depresivne epizode, pojedinac neće biti sposoban za obavljanje svakodnevnih aktivnosti. Ukoliko se depresija ne pravilno ne liječi, ona može postati kronična bolest. Simptomi distimije obuhvaćaju simptome velikog depresivnog poremećaja, no oni su blaži, ali kronični (Thakkar 2006:10-17).

[3] Prema najnovijoj DVM-v klasifikaciji bipolarni je poremećaj svrstan van kategorije depresije, no depresivne su epizode sastavni dio ovog poremećaja pa se ove bolesti u literaturi često nalaze zajedno.

Kod bipolarnog poremećaja raspoloženja pojedinac prolazi kroz manične i depresivne epizode, koje se izmjenjuju, a traju od najmanje tjedan dana pa i do nekoliko mjeseci. Postoje tri tipa ovog poremećaja: tip I, koji je najakutniji, tip II te ciklotimijski poremećaj, koji je najblaži tip bipolarnog poremećaja. Manične su epizode karakterizirane dobrim raspoloženjem i hiperaktivnošću, no česta je razdražljivost, koja može eskalirati u agresiju, a česte su i deluzije. Također, povećava se razina samopouzdanja pa oboljeli često donosi impulzivne odluke te ima manju potrebu za odmorom i snom. Simptomi depresivne epizode jednaki su kao i kod unipolarne depresije. No mogu se pojaviti i miješane epizode, prilikom kojih oboljeli osjeća simptome depresivne i manične epizode. Ova je vrsta epizode najopasnija za oboljelog i njegovu okolinu te se smatra medicinskom hitnoćom (Thakkar 2006:22).

Uz navedene simptome, kod depresije, kao i kod drugih psihičkih bolesti, moguća je pojava psihoza, čiji su najčešći simptomi deluzije i halucinacije. Deluzije su vjerovanja koja se pojavljuju kod oboljelih, koja nisu točna i izlaze iz kulturnih normi, a samu je osobu nemoguće uvjeriti u neistinu njihovih misli. U ovom je slučaju česta i paranoja. Dok su halucinacije osjetilna iskustva koja se javljaju bez fizičkog podražaja osjetilnog sustava, a mogu uključiti bilo koji od pet osjetila, a najčešće su one slušne i vidne. Zbog pojave ovih simptoma dijagnoza depresije može biti otežana, jer ovi simptomi ukazuju i na psihotične bolesti, poput shizofrenije (Thakkar 2006:13). Osim poteškoća izazvanih samim psihološkim stanjem te poteškoća prilikom dijagnoze, za oboljele ovi simptomi mogu predstavljati i veću dozu stigme od strane okruženja i društva općenito. O položaju i reprezentaciji oboljelih od psihičkih bolesti u društvu biti će riječ u daljnjem tekstu.

2.2.2.1.Uzroci depresije

Uzroci depresije mogu biti fizičke i socijalne prirode, no najčešće se radi o njihovoj kombinaciji. Fizičke uzroke možemo podijeliti na: neurološke, hormonalne i genetičke. Neurološki uzroci depresije odnose se na promjene u funkcioniranju određenih dijelovima mozga koji su povezani s regulacijom raspoloženja[4]. Tako je hipotalamus manji kod nekih pojedinaca oboljelih od depresije za 9 do 13%, a lijekovi kojima se depresija liječi potiču rast

[4] Područja u mozgu koja su zadužena za regulaciju čovjekova raspoloženja su amigdala, talamus i hipokampus. Amigdala regulira emocije ljutnje zadovoljstva, tuge, straha i seksualnog uzbuđenja. Prilikom doživljaja tuge aktivnost u ovo dijelu mozga je pojačana, ali i kod osoba oboljelih od depresije, kod kojih su promjene permanentne. Talamus je odgovoran za primanje senzornih informacija i regulaciju bihevioralnih funkcija (govor, kretanje, mišljenje i učenje). Problemi u funkcioniranju talamusa povezani su s razvojem bipolarnog poremećaja. Hipokampus dio je limbičkog sistema koji je zadužen za dugoročno pamćenje i prisjećanje. Kod osoba oboljelih od depresije hipokamus je manji. Također dugotrajna visoka koncentracija hormona stresa sprječava nastanak novih neurona i neuronskih veza u ovom dijelu mozga (Harvard Medical School).

i stvaranje novih sinapsi i neuronski veza. Što se same strukture mozga tiče, depresiju mogu izazvati i oštećenja mozga u području lijeve hemisfere, i to u čeonom dijelu mozga, ali i desne hemisfere, ako ozljeda nastane u stražnjim dijelovima mozga. Uz nedostatke u samoj strukturi mozga kao uzrok depresije navodi se poremećaji funkcioniranja neurotransmitera, kemikalija koje omogućavaju šalju impulse među neuronima, odnosno omogućavaju komunikaciju među njima. Riječ je o neravnoteži neurotransmitera koji s zaduženi za regulaciju raspoloženja, odnosno na smanjene doze seratotnina i dopamina, te povećanje neuroepinefrina. Hormonski uzroci odnose se na neravnotežu hormona štitnjače - kortizola, koji kontrolira razinu stresa, koji je također jedan od glavnih uzročnika depresije. Na kraju, i geni imaju važnu ulogu u obolijevanju od različiti bolesti, pa tako i psihičkih. Oni, naime, određuju predispoziciju pojedinca koja se može manifestirati uslijed vanjskih utjecaja – životnih okolnosti i društvenog i kulturalnog okruženja (Nietzel, Bernstein i Milich 2002:463-464, Thakkar 2006:55-57, Harvard Medical School).

Uzroci socijalne prirode odnose se na stresore kojima je pojedinac izložen tokom života. Stresori su događaji koji izazivaju stres, a upravo su veliki stresni trenuci mogući okidači za depresiju. No, važno je naglasiti da nije svaka reakcija na stresno iskustvo znak psihičke bolesti, na primjer, prolazak kroz period tugovanja nakon smrti voljene osobe normalna je reakcija. Ipak, ako se takav period uvelike produži te uključuje neke od prije navedenih simptoma depresije (potrebno je bar pet simptoma da bi se mogla ispostaviti dijagnoza), koji onemogućuju svakodnevno funkcioniranje pojedincu, postoji mogućnost da se radi o depresiji. Najčešći stresori koji djeluju kao okidači za depresiju su smrt voljene osobe, problemi u braku i rastava, gubitak posla i financijski problemi, obiteljsko i vršnjačko nasilje, naučena bespomoćnost, velike traume poput silovanja, nasilja i sličnih događaja, te društvena izolacija (Grohol ,godina nepoznata, Thakkar 2006:58-59, Nemade, Staar Reiss i Dombeck 2007). Drugim riječima, uz fizičke uzroke depresija može imati uzroke koji proizlaze iz interpersonalnih i društvenih odnosa.

Beattie (2005) grupira socijalne uzroke u tri skupine, a to su oni na razini obitelji, društva te roda. Istraživanja su pokazala da depresija može biti rezultat obiteljskih odnosa, ali i utjecati na njih. Prema tome, među nesretnim parovima, u 30% slučajeva jedan od partnera ima dijagnosticiranu depresiju, koja je nastala kao rezultat nezadovoljstvom vezom, te nedostatkom pažnje i emocionalna udaljenost partnera. Odnosi u obitelji mogu biti okidači depresije kod djece svih dobi. Naime, zbog emocionalnih problema koje depresija stvara kod oboljelih, roditelji oboljeli od depresije često svojoj djeci ne mogu pružiti potrebnu

emocionalnu potporu te se uz moguću genetsku podlogu opasnost od oboljenja javlja i kod djece. No bila koja teška obiteljska situacija u kojoj su djeca izložena neprimjerenim uvjetima s kojima se teško nose i nemaju potrebnu potporu mogu dovesti do depresije. Osim poteškoća u uspostavljanju i održavanju kvalitetnih obiteljskih odnosa, faktor u razvoju depresije, kod djece i odraslih, čine i društveni odnosi. To se odnosi na društvene odnose na razini zajednice i osobnih društvenih mreža, ali i na širi društveni kontekst. Na razini osobnih društvenih mreža faktor u razvoju depresije mogu biti izolacija i nemogućnost nošenja sa stresnim situacijama koji se može pojaviti unutar društvenog kruga. U širem društvenom kontekstu značajan utjecaj imaj pripadnost određenoj društvenoj klasi te etnička pripadnost. Pripadnici etničkih manjina u zapadnjačkom društvu skloniji su depresiji od bijelaca[5]. Njihova sklonost depresiji proizlazi iz činjenice da su dio vidljive manjine koja je često predmet stereotipizacije, ali i zbog zahtjeva koje pred njih stavlja dominantna kultura[6]. Također, pripadnici niže klase skloniji su depresiji zbog težih životnih uvjeta, osobito zaposlene majke u radničkoj klasi. No unatoč na klasi kojoj pripadaju, žene su sklonije depresiji od muškaraca. Naime, u ovom je kontekstu zanimljiv podatak da su istraživanja provedena kod 11-godišnjaka pokazala da je 2.5% dječaka ove dobi sklono razvoju depresivnog poremećaja, te samo 0.5% djevojčica. No,kod adolescentske dobi od četrnaest do petnaest godina depresiji je sklono 3% dječaka i 13% djevojčica, što je značajna razlika, koja se prepisuje tome da se djevojčice te dobi počinju suočavati s problemima poput nedostatka samopouzdanja, društvenim i obiteljskim očekivanjima, nezadovoljstva vlastitim tijelom. Takvi su problemi prisutni i kod dječaka, no nastupaju u nešto kasnijoj dobi, pa dobna skupina adolescenata od petnaest do osamnaest godina čini najugroženiju skupinu po sklonosti depresiji, koja se pojavljuje kod 20.69% djevojaka i 9.58% dječaka[7]. Žene su sklonije depresiji i u odrasloj životnoj dobi pa će 63% žena doživjeti bar jednu depresivnu epizodu, a isto će se dogoditi 49% muškaraca, što je i dalje veliku udio stanovništva. No osim postotaka, razlikuju se i glavni uzroci koji dovode do depresije. Kod muškaraca se okidač najčešće nalazi u međuljudskim odnosima, pa depresiju najčešće izazivaju razvod braka ili prekid ljubavne veze. Kod žena su uzroci depresije najčešće nezadovoljstvo ostvarenim životnim ciljevima, osobito po pitanju karijere te stres oko dostizanja društvenih očekivanja. No kod žena postoje

[5] Ovaj rad se fokusira na depresiju u zapadnjačkom društvu, jer je njegov krajnji cilj reprezentacija depresije u Hrvatskoj.

[6] Iz perspektive kulturalnih studija vrlo je zanimljiva teorija psihoanalitičara Silvana Arietia (Thakkar 2006:60) koji je smatrao da je depresija življenja života zbog dominantnog Drugog, koji se može manifestirati u obliku druge osobe, institucije, društva ili ideala.

[7] U ovoj dobnoj skupini i djevojčice i dječaci skloni su depresiji, no usporedbi s prijašnjom dobnom skupinom postotak dječaka skloni depresiji se utrostručio, dok je kod djevojaka prisutan značajan porast, ali ne u tolikoj mjeri.

i specifični oblici depresije koji su vezani uz reproduktivne funkcije žena, a to su postporođajna depresija i predmenstrualni disforični poremećaj.

Dakle, uzroci depresije mogu se pronaći u fizičkim promjenama te životnoj i društvenoj situaciji u kojoj se pojedinac nalazi. Neki od navedenih uzroka, što fizičkih što društvenih, mogu biti i znaci same bolesti, jer se oni isprepliću, što govori o kompleksnosti ovog stanja.

2.2.2.2.Statistički podaci o depresiji

Statistički podaci Svjetske Zdravstvene Organizacije (WHO 2012) o depresiji pokazuju od ove bolesti obolijeva oko 350 milijuna ljudi na svijetu te se procjenjuje da je jedna od dvadeset osoba u prošlih godinu dana imala depresivnu epizodu. K tome, depresiji su posebno sklone žene, za koje se procjenjuje da su mogućnost oboljenja 50% veće nego kod muškaraca. Također, demografski gledano, oboljelih ima najviše među onima niskih financijskih primanja, te među populacijom starijom od 65 godina. Iz tih se podataka također daje zaključiti da depresija nije isključivo psihička bolest koju uzrokuju fizičke promjene u mozgu i njegovu biokemijskom sustavu, već na nju utječu i socijalni faktori.

Prema podacima europskog Svjetske Zdravstvene Organizacije (WHO) u zemljama Europske unije, uključujući Island, Norvešku i Švicarsku, 27% populacije u dobi od 18 do 65 godina u proteklih je godinu dana iskusilo barem jedan psihički poremećaj, što uključuje psihoze, tjeskobu, depresiju, zlouporaba droga i poremećaje prehrane. Ovaj postotak izražen u brojkama iznosi 83 milijuna ljudi, a k tome valja dodati da u istraživanje nisu bili uključeni dijelovi populacije mlađi od 18 i stariji od 65 godine, dakle djeca, adolescenti i starije osobe, koje su također u rizičnoj skupini od obolijevanja od psihičkih bolesti.

U Hrvatskoj, prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2011) u 2002. godini je 25,6% žena i 20,7% muškaraca bilo pogođeno nekim mentalnim i neurološkim poremećajem što je ovu skupinu oboljenja stavila na drugo mjesto po brojem oboljelih, dok je prema podacima iz 2014. godine čak 23,9% svih bolovanja ostvareno radi psihičkih bolesti (HZZO 2015), što ukazuje na utjecaj koji ova vrsta bolesti ima na pojedinca. K tome, psihološke su bolesti bile i među deset najčešći pojedinačnih dijagnoza, a depresija je ovdje na vrhu kao psihička bolest i treća u sveukupnom broju. Konkretno, 7,5% dijagnoza odnosilo se na unipolarni depresivni poremećaj (HZZO).

Dakle, depresija je psihička bolest koja zahvaća veliki dio stanovništva na svjetskoj razini. Osim samih fizioloških uzorka, depresivno stanje mogu uzrokovati i životni, odnosno društveni uvjeti u kojima se pojedinac nalazi, što depresiju čini i društvenim, ne samo medicinskim pitanjem.

2.2.3. Depresija i konceptualne metafore

2.2.3.1.Opojmljivanje depresije u različitim kulturnim krugovima

Postoje razlike u konceptualizaciji emocija u zapadnjačkim i istočnjačkim društvima, što je vidljivo i u metaforama koje se koriste u kineskoj medicini kada je riječ o emocijama i duševnim bolestima. Dok su u engleskom jeziku najčešće izvorišne domene konceptualnih metafora kojima se opisuje depresija PAD, MRAK i MANJAK KONTROLE. Ove su izvorišne domene povezane i s metaforama vezane za tugu, a mogu se svesti pod zajedničku domenu DOLJE. Metafora DEPRESIJA/TUGA JE DOLJE prisutna je i u kineskom jeziku. No ova metafora mogla bi u biti povezana sa fizičkim doživljajem tuge. Naime, obilježja ove emocije su pogrbljeni stav, spuštena ramena i usne oblikovane u luk okrenut prema dolje, što je obratno od sreće, čija su fizička obilježja uspravan stav i smiješak, dakle, usne obrnute prema gore. Takvo što ponovo nas dovodi do otjelovljenja konceptualnih metafora. U kineskom je također prisutna i metafora TUGA JE MRAK te TUGA JE TEŠKA (Pritzker, 2003).

Zanimljiva je usporedba metafora korištenih u medicinskim definicijama depresije u engleskom i kineskom jeziku. Prema metaforama koje se mogu iščitati iz definicije priručnika DSM-IV[8] depresija je DOLJE, TEŠKA, SMANJENA AKTIVNOST te MANJAK KONTROLE. S druge strane, u kineskom jeziku metafore je moguće iščitati kroz pismo. Znakovi označavaju određene pojmove te omogućavaju iščitavanje kulturne konceptualizacije, kao i konceptualnih metafora. Tako se znakovi koji se koriste kako bi se reprezentirala depresija znače sputati. Ova dva znaka već upućuju na metafore DEPRESIJA JE MANJAK KRETANJA i DEPRESIJA JE DOLJE, koje se također pojavljuju u engleskom medicinskom rječniku. Ipak, u kineskom je temeljna metafora kojem je depresija prikazana upravo DEPRESIJA JE MANJAK KRETANJA (Pritzner, 2003)

Dakle, s jedne strane kulturni model depresije u američkoj, kao predstavnika zapadnjačkih kultura u ovom kontekstu te kineske kulture, kao predstavnika istočnjačke

[8] U ovom radu korištena je definicija iz aktualnog izdanja DVM-V. Pritzker (2003) koristi prijašnje izdanje DVM-IV iz 1994. godine.

kulture, na jednoj je razini je jednaka, dok se na drugoj razlikuje. Točnije, na razini tjelesnog iskustva, ti su kulturni modeli jednaki, konceptualizirani kroz metafore čiji se temelj nalazi u tjelesnom iskustvu depresije i tuge. Dok se razlikuju prema kulturno specifičnom modelu prema kojem je u kineskom kontekstu oboljeti od depresije biti sputan, odnosno ne imati sposobnost kretanja, dok je u američkom kontekstu prvenstveno gubiti kontrolu.

2.2.3.2.Metafore o depresiji u sklopu psihoterapija

Depresija se može liječiti putem lijekova ili putem psihoterapije, ili pak u kombinaciji ovih dviju metoda. U sklopu psihoterapije, psihoterapeut koristi se mnogobrojnim metodama, od kojih se veliki do njih temelji na razgovoru. Stoga, bitan je i jezik koji se koristi tokom terapije, a u tom kontekstu jednu od centralnih uloga igraju upravo metafore (Levitt i Angus 2000). Putem metafora psihoterapeut može saznati kako njegov pacijent doživljava svoje stanje, a kroz promjene metafora koje pacijent koristi, moguće je pratiti progres terapije. Levitt i Angus (2000) daju primjer metafore depresije kao nositi teret (engl. „*being burdened*“. Na početku terapije dvoje je pacijenata koristilo ovu metaforu kako bi opisali svoje stanje i često su tokom sesija koristili se ovom metaforom. Pacijentica čije se stanje poboljšalo na kraju je terapije često koristila i svoje stanje opisala kroz metaforu rasterećenja (engl. „*unloading the budren*“). S druge strane, u govoru pacijenta koji nije tokom terapije pokazao napredak u svojoj borbi protiv depresije, i dalje je najčešće bila prisutna metafora nošenja tereta. Ovo istraživanje jasno pokazuje da metafore koje koristimo ne koristimo arbitrarno, već ih koristimo na temelju našeg iskustva, te su one u tom smislu koherentne s njim, jer se s promjeno iskustva, mijenjaju i one.

Slično su istraživanje proveli i Hossein Kaviani i Robabeh Hamedi (2011) kako bi doznali koje metafore koriste oboljeli od depresije u Iranu. K tome, isto su istraživanje proveli sa zdravim ljudima i usporedili koje metafore oni koriste u svom svakodnevnom govoru. Rezultati su pokazali da su sudionici istraživanja koji pate od depresije koristili metafore čije su izvorne domene bile NOĆ, NIŽI POLOŽAJ, ZATVORENI PROSTOR i PRAZNI OBJEKTI, dok su se kod zdravih sudionika najčešće pojavljivale slijedeće izvorne domene: VISOKI POLOŽAJI; OTVORENI PROSTORI, KRETANJE i ČVRSTI OBJEKTI. Dok je kvantitativna analiza podataka, koja se odnosila na valencije metafore (pozitivne, negativne i neutralne) pokazala kako su depresivni sudionici koristili najviše metafora negativne valencije, čak 78%, dok su pozitivne metafore koristili samo u 5% slučajeva. Kod zdravih sudionika također su se najviše koristile metafore negativne valencije, no sve su metafore bile podjednako zastupljene – negativna 43%, neutralna 22% te pozitivna 35%. Metafore ne samo

da proizlaze iz našeg iskustva, nego naš odabir uvelike ovisi o našem iskustvu i trenutnom kontekstu.

Navedena su istraživanja svakako prikazala važnost koju metafore imaju u svakodnevnom životu. Metafore koje koristimo puno govore o našem iskustvu i pogledu na svijet. Na razini svakodnevnog osobnog govora one nastaju kao rezultat osobnog konteksta, dok u širem društvenom smislu one su odraz društvenog konteksta. No još jedna bitna karakteristika metafora je činjenica da su one u tolikoj mjeri ukorijenjene u naš jezični, ali i kognitivni sustav, da ih najčešće nismo svjesni. Što je najvažnije, nismo svjesni preslikavanja i domena koje su u našem umu povezane.

2.2.4. Psihičke bolesti i mediji

Mediji, od tiskanih medija, do televizije i Interneta, čine temeljni izvor informacija o psihičkim bolestima za većinu ljudi, koji nemaju poslovnih ili obrazovnih interesa za ovu temu, ali i onih koje se psihičke bolesti ne dotiču na osobnoj razini. Prema istraživanju američke Nacionalne organizacije za mentalno zdravlje (National Mental Health Organisation) mediji predstavljaju glavni izvor informacija o psihičkim bolestima za javnost. Prema vrsti medija televizija je najistaknutiji izvor, a slijede je tiskani mediji i Internet (Edney 2004:2). Osim informativnih medija, veliki izvor reprezentacija psihičkih bolesti, ali i samih onih koji od njih boluju je kulturalna industrija, koja kroz filmove, televizijske serije, knjige i glazbu stvara sliku i psihičkim bolestima. No isti autori koji prepoznaju veliku zastupljenost psihičkih bolesti i onih koji od njih pate u informativnim i zabavnim medijima, napominju da se ta tema reprezentira putem negativnih stereotipa i dovodi do stigmatizacije (Wahl 1997, Edney 2004, Harper 2009).

Wahl (1997:110-125) prepoznaje nekoliko razloga zašto mediji perpetuiraju negativnu sliku o psihičkim bolestima. Kao prvi razlog navodi profit, budući da organizacije masovnih medija funkcioniraju radi profita, a tema psihičkih bolesti privlači konzumente. Slijedeći je razlog neznanje. Naime, proizvođači medijskih tekstova nisu obučeni u područjima psihijatrije i psihologije, te je njihovo vlastito znanje također produkt drugih medijskih tekstova o psihičkim bolestima. K tome, Wahl (1997:114) da mnogi od njih nisu ni svjesni da njihov rad perpetuira stereotipe te koliko je tema psihičkih oboljenja zapravo zastupljena u medijima. Kako smo već vidjeli, većina ljudi svoje znanje na ovu temu dobiva iz nestručnih izvora, već svoje znanje crpi iz takozvanog „narodnog znanja“, koje se temelji na slikama i reprezentacijama koje su se prenosile kroz generacije. Stoga, možemo reći da je način

suvremene reprezentacije psihičkih bolesti u medijima rezultat povijesti. Slijedeći je razlog socijalizacija, naime prisutne slike prenesene su od generacije na generaciju i diljem društvenih skupina upravo procesom socijalizacije, čiji su jedan od temelja u suvremenom društvu upravo mediji. Na kraju, Wahl (1997:125) prepoznaje jedan osobni razlog stereotipizacije oboljelih od psihičkih bolesti u medijima, a to je psihološko uvjeravanje – osjećaj sigurnosti koji pruža znanje da se psihičke bolesti ne događaju nama. Naime, pretvorimo li oboljele od psihičkih bolesti u Druge, oni na neki način ostaju van nas i našeg okruženja, njihova situacija nije naša situacija. Drugom riječima, ono što se događa Drugima, ne može se dogoditi i nama.

Ipak, kada govorimo o reprezentaciji mentalnih bolesti u medijima ne možemo sve svoditi samo na stigmatizaciju i stereotipizaciju ovih bolesti i onih koji od njih pate. Naime, kako i Wahl (1997:12) napominje, donedavno se u medijima rijetko kada govorilo o psihičkim bolestima, a većim dijelom bile su prisutne slike psihičkih bolesnika u negativnom kontekstu. No danas su u medijima prisutne i osobne priče oboljelih, kao i informacije o samim bolestima, iako su ti sadržaji često upakirani kao *infotainmet.*

2.2.4.1.Psihičke bolesti u tiskanim medijima

Stephen Harper (2009) prepoznaje tiskane medije kao vrstu medija u kojima je reprezentacija psihičkih bolesti i onih koji su od njih oboljeli najpozitivnija. Posebno se poziva na isticanje osobnih priča oboljelih, nastojanje za informiranjem javnosti o psihičkom zdravlju, ali i dozi samokritičnost koja je prisutna kod manjeg broja novinara kada je riječ o etičkoj odgovornosti koju novinari snose prilikom pisanja, odnosno reprezentiranja, ove društvene skupine. Ipak, nastavlja, „iako su generalno 'pozitivne' i suosjećajne, one [reprezentacije] isto učvršćuju mnoge elemente dominantne ideologije“ (Harper 2009:151).

Harper (2009) prepoznaje da su najpozitivnije i najrelevantnije reprezentacije psihičkih bolesti prisutne u ženskim časopisima. Kako napominje: „Mnoge žene nastavljaju igrati tradicionalnu žensku ulogu „čuvateljice zdravlja“ unutar obitelji i veza, a priče i članci u časopisima o pitanjima mentalnog zdravlja češće su namijenjene ženama, nego muškarcima“ Harper 2009:162). Iako su istraživanja pokazala kako se ženski časopisi konzumiraju ležerno, kao dio dokolice, kada je riječ o člancima na temu psihičkog zdravlja, oni se čitaju s više pozornosti jer zahtijevaju veću mentalnu i emocionalnu uloženost u sam tekst (2009:163). Ovu ulogu žena potvrđuje i način na koji su teme psihičkog zdravlja predstavljene u muškim časopisima. Naime, dok u ženskim časopisima prevladava doza empatije i te je fokus na

informiranosti, u muškim časopisima osobe oboljele od psihičkih bolesti prikazane su kao Drugi te se distanca od ove skupine održava putem humora i ironije. „U ženskim časopisima, kako smo vidjeli, o mentalnoj boli se raspravlja u visoko ozbiljnom, plačnom, čak tragičnom tonu. U muškim časopisima, za kontrast, mentalna bol je ili ismijana kao znak slabosti, ili je prepričana kao herojska agresija, kako je sažeto u popularnom izrazu „lud za tim““(Harper 2009:177).

Ipak, i prema ovim pozitivnim primjerima potrebno je odnositi se s dozom kritike, pa tako Harper (2009) upućuje na kontradikcije koje su često prisutne u ženskim časopisima. Kao jedna od najčešćih kontradikcija navodi se prezentiranje ženskog tijela u časopisima. Dok se s jedne strane žene poziva na izgradnju pozitivne slike o svom tijelu i na postizanje samopouzdanja, same žene prisutne na fotografijama časopisa mahom su mršavi modeli (Harper 2009:166-169). Također, veći dio časopisa namijenjenih ženskoj publici prenosi i vijesti i priče vezane za poznate osobe. Dok je s jedne strane u ovim časopisima prisutan anti-stigmatizirajući diskurs i empatija prema onima koji pate od psihičke boli, *celebrity* kultura nalaže sveopću prisutnost slavnih osoba u medijima te praćenje detalja njihova privatnog života. Zbog toga, se u časopisima nerijetko nailazi na priče o životnim krizama i psihičkim bolestima poznatih, koje su ispričane, ne i njihove osobne perspektive, već kroz format trača i *paparazzi* fotografija (Harper 2009:168-171).

Kritika Harper najoštriju kritiku upućuje ka način na koji se nerijetko piše o postizanju i očuvanju psihičkog zdravlja žena u svakodnevnom životu. U tom kontekstu Haprer uviđa da se članci o mentalnom zdravlju temelje na „neoliberalnom diskursu individualizma i ženstvenosti unutar srednje klase“ (2009:164), drugim riječima, diskurs koji se koristi u ovim člancima upućen je prvenstveno ženama koje pripadaju srednjom klasi, a sama ideja koju perpetuiraju je ona individualizma, koja na prvo mjesto stavlja zadovoljstvo pojedinca, bez obzira na posljedice u širem kontekstu zajednice i društva. U kontekstu dominantne društvene ideologije također je bitan još jedan element kod tekstova vezanih za mentalno zdravlje, a to je konzumerizam. „Terapija kupnjom“ često se navodi kao idealan lijek protiv blažih psihičkih i emocionalnih boli, što Harper (2009:165) smatra odrazom suvremenog individualističkog društva, te primjećuje volunterističku dimenziju psihičkog zdravlja, u kojoj se psihičko zdravlje može postići bez obzira na društvene okolnosti, sve što je potrebno je „dovoljno jaka volja i dovoljno duboki džep“ (Harper 2009:165). No dok se s jedne strane slavi lakoća življenja u materijalističkom svijetu, s drug strane se poziva na skromnost i „manje je više“ filozofiju. Naime, u ženskim se časopisima često navode i citiraju izvori

prema kojima su unatoč većem izobilju i bogatstvu koji vlada u društvu, depresija i nezadovoljstvo svojim životom sve više prisutni, a da su oni koji imaju manje zapravo sretniji jer imaju više vremena za sebe. Takve su poruke opet u kontradikciji sa s konzumerizmom koji se privlači kroz ovakve vrste časopisa, ali i sa psihološkim istraživanjima koja navode da nedostatak novčanih sredstava predstavlja veći faktor nezadovoljstva, nego li izobilje (Harper 2009:165-166). Drugim riječima, najveća kritika koju Harper upućuje reprezentaciji psihičkih bolesti u *lifestyle* časopisima jest nedostatak društvene dimenzije problema psihičkih bolesti, kao i rodna neuravnoteženost – dok se u ženskim časopisima ova tema konstantno i s razumijevanjem obrađuje, u muškim časopisima ona se gleda s distance, a nerijetko s pejorativnim pogledom.

Na temelju Haprerova teksta daje se zaključiti da najpozitivnija reprezentacija psihičkih bolesti nije lišena stigme koja o ovoj temi vlada u društvu. No, ono što prije svega moramo imati na umu jest potencijal kritičkog odmaka koji posjeduje svaki čitatelj ovih tekstova. Upravo zbog mogućnosti kritičkog stava koji čitatelj može zauzeti prema tekst, prilikom analize reprezentacije određenog pojma, potrebno je dublje iščitavati tekst te identificirati mehanizme nastanka određenih značenja, a okvir za takvo što pruža upravo kognitivna teorija jezika.

U kontekstu ovog rada, čiji je cilj istraživanja uporabe metafora u tiskanim medijima kako bi se stvorila slika koja je prisutna o depresiji u hrvatskom kulturnom krugu, posebno su važna posljednja dva poglavlja. Naime, kroz tekstove Wahla i Harper bilo je moguće vidjeti pomak koji se dogodio u samim medijima prilikom reprezentacije psihičkih bolesti. Iako mjesta za pomak još svakako ima i napretek, mediji su postali prostor u kojem je psihičke bolesti i priče onih koji od njih pate približiti korisnicima medija. K tome, istraživanja o važnosti metafora prikazala su na konkretnim primjerima koliko su zapravo metafore dio našeg svakodnevnog govora i koliko je snažna veza između metafora i našeg uma, te koliko je dinamičan proces kojim opojmljujemo svijet pomoću metafora. Upravo na tragu prije spomenutih tekstova, biti će zanimljivo vidjeti koji je položaj hrvatskih tiskanih medija u kontekstu reprezentacija psihičkih bolesti, te kojim metaforama se one opojmljuju u tim tekstovima.

2.3.Istraživanje

2.3.1. Metoda istraživanja

Teorijski okvir ovog istraživanja temelji se prvenstveno na radovima Georga Lakoffa, Marka Johnsona i Zoltana Kövecsesa, koji u svojim tekstovima kao primjere navode mahom konceptualne metafore koje proizlaze iz njihovog vlastitog rječnika, a ne određenog konteksta: „Većina kognitivnih lingvista iz „lakofovske" tradicije većinu vremena ipak ne rade s prirodnim diskursom; rade s dekontekstualiziranim i uvelike konvencionalnim metaforičkim izrazima, koji se mogu pronaći, na primjer, u rječnicima, tezaurusima i njihovom vlastitom „mentalnom leksikonu"" (Kövecses 2002:76). Dakle, iako se rad teorijski temelji na tako zvanoj „lakofovskoj" tradiciji, napraviti ću odmak što se tiče izvora konceptualnih metafora, budući da će se ovo istraživanje temeljiti na korpusnoj analizi. Ipak, analiza će biti izvršena na temelju ove „tradicije", a Kövecses (2002:76) opisuje taj proces na slijedeći način: „Oni skupljaju primjere, grupiraju ih prema izvornim i ciljnim domenama, te pronalaze preslikavanja koja sačinjavaju konceptualne metafora". Drugim riječima, iako će se sama identifikacija metafora temeljiti na upravo opisanom pristupu, bazu za analizu činit će korpus kako bi se identificirane konceptualne metafore proizlazile upravo iz „prirodnog diskursa", odnosno „živog jezika".

Korpus za istraživanje u ovom radu činit će tekstovi preuzeti sa hrvatskih *lifestyle* portala, čiji je fokus na kvaliteti života i očuvanje mentalnog zdravlja. Ovi su portali mahom orijentirani na žensku publiku. Zanimljivo, nisam uspjela u nastojanju da pronađem portal koji je posvećen temi mentalnog zdravlja koji je orijentiran prvenstveno na mušku publiku. Nedostatak takvog portala prepisala bih nekoliko faktora. Kao prvo, hrvatsko je društvo prvenstveno patrijarhalno, te u njemu prevladava arhetip *macho* muškaraca, koji ne pokazuje emocije. Nadalje, portali orijentirani na mušku publiku najčešće su specijalizirani za određeno područje interesa, poput sporta, automobila i sličnih, stereotipno muških interesa.

Korpus je sastavljen od dvadeset i šest tekstova preuzetih sa hrvatskih web portal koji pokrivaju teme životnog stila i zdravlja. Odabir portala izvršen je na temelju analitičkog alata Gemius[9], koji omogućava statističko praćenje posjeta web stranicama. Na popisu najposjećenijih stranica u 2015. godini u Hrvatskoj izabrana (od siječnja do srpnja) su tri najposjećenija *lifestyle* portala, a to su Sansa Klub[10], Zdrava Krava[11] te Women in Adria[12].

[9] http://www.audience.com.hr/
[10] http://www.sensaklub.hr/
[11] http://www.zdravakrava.hr/

Nadalje, tekstovi su izabrani na temelju web tražilice, a izabrani su članci objavljeni na navedenim portalima koji su odgovarali na pretragu leksema „depresija“. Također, odabir članaka ograničen je na vremenski period od lipnja 2013. godine srpnja 2015. godine. Pomoći programa BootCat od spomenutih je dvadeset i šest tekstova napravljen korpus, koji je kasnije pretraživan i označavan putem programa Notepad++. Pretraživanje i označavanje korpusa izvršeno je ručnom analizom korpusa (engl. *manual searching*). Točnije, metafore i metonimije unutar korpusa identificirane su iščitavanjem korpusa (Stefanowitsch 2006:2). Nakon identifikacije i označavanja metaforičkih i metonimijskih konstrukcija slijedi označavanje izvorišnih domena, koje čine temelj konceptualnih metafora. Također, biti će identificirane i vrste riječi te konkretni leksemi i sintagme kojima je određena konceptualna metafora konstruirana. Sve to u cilju identifikacije procesa na temelju kojih su identificirane metafore nastale, što će u daljnjoj analizi omogućiti analizu reprezentacije i šireg značenja depresije u kontekstu *lifestyle* portala i samog hrvatskog jezika, odnosno kulture.

2.3.2. Konceptualne metafore depresije na *lifestyle* portalima

U analiziranom korpusu identificirana su 326 metaforička i metonimijska izraza. Svrstavajući ove izraze u konceptualne metafore, odnosno metonimije, bilo je moguće identificirati 62 konceptualne metafore, odnosno metonimije. Najzastupljenije izvorne domene bile su: PROTIVNIK pojavljuje se 32 puta), SPREMNIK (pojavljuje se 26 puta), ŽIVO (LJUDSKO) BIĆE (pojavljuje se 19 puta), TERET (pojavljuje se 16 puta), DOLJE (pojavljuje se 10 puta), CRNINA/TAMA/MRAK (pojavljuje se 10 puta) te PRIJETNJA/OPASNOST (pojavljuje se 9 puta). Upravo na ovim izvorišnim domenama temeljiti će se ostatak rada. Naime, cilj je identificirati i opisati proces njihova nastanka, kao i kulturna značenja koja se iz njih mogu iščitati.

U slijedećem odjeljku navest ću konceptualne metafore koje su bile najzastupljenije u istraživanom korpusu. Same su metafore poredane prema njihovoj hijerarhiji, odnosno kompleksnosti. Tako su na samom početku metafore primarne metafore spremnika (za koju je vezana i orijentacijska metafora dolje), objekta i tereta, a slijede ih kompleksne metafore prijetnje, crnine/tame/mraka, dok su na samom kraju one hijerarhijski najviše metafore koje karakteriziraju depresiju kao živo (ljudsko) biće, točnije kao protivnika. Uz metafore, biti će navedene metonimije korištene za konceptualizaciju depresije, koje su u ovom slučaju najviše odnose na metonimije DIJELA ZA CJELINU, gdje se depresija prvenstveno opojmljuje kao NEDOSTATAK. Nadalje, konceptualne metafore i metonimije su opisane putem vrsta riječi i specifičnim metaforičkim i metonimijskih izrazima kojima su izražene, kako bi se

[12] http://www.womeninadria.com/

identificirali i procesi kojima su nastale, kao i njihovi tjelesni odnosno društveni i kulturalni temelji.

a. DEPRESIJA JE OBJEKT

Ontološka metafora DEPRESIJA JE OBJEKT izrečena je na temelju glagola, posvojnih zamjenica i imenica. Imenica oblik (depresije) , koja se odnosi na oblike koje depresija kao i objekt može poprimiti proteže se kroz čitavi korpus. No ova metafora je prvenstveno kroz glagol imati (depresiju) ili zgrabiti (depresiju). Uz glagol imati, na depresiju kao objekt koji se posjeduje upućuje i repetitivno korištenje posvojnih zamjenica. Zbog zastupljenosti glagola imati te posvojnih zamjenica, u ovom bi se slučaju mogla koristiti i metafora DEPRESIJA JE OBJEKT KOJI SE POSJEDUJE.

Ova se metafora temelji na predodžbenoj shemi objekta, prema kojoj je subjekt u interakciji s objektom te ga u određenoj mjeri kontrolira. U slučaju ove konceptualne metafore, to je vidljivo iz uporabe glagola zgrabiti:

(k1) ***Zgrabi depresiju****, da ona ne bi zgrabila tebe, savjet je Lee Dekleve.*[13]

Ovaj primjer upućuje na to da je depresija kao objekt, upravo to - objekt na koji se može djelovati. No u drugom dijelu rečenice, glagol zgrabiti označava depresiju kao subjekt, odnosno aktera u rečenici, što upućuje na važnost

No glagol imati te posvojen zamjenice češće se korištene u analiziranim člancima, a oni upućuju na odnos subjekta i objekta, odnosno oboljelog i depresije – upućuju na bliski odnos, u kojem je depresija na svojevrstan način dio njih, što se očituje prvenstveno uporabom posvojnih zamjenica. Na primjer:

(k2) ***Svoju*** *je depresiju opisao u autobiografiji.*

Dakle, depresija je opojmljena kao entitet koji je dio života oboljelog i koja je kao njegov svojevrstan imetak postala dio njegovog identiteta.

b. DEPRESIJA JE SPREMNIK i DEPRESIJA JE DOLJE

DEPRESIJA JE SPREMNIK ontološka je metafora putem koje se kompleksni pojam poput depresije konceptualizira pomoću konkretnog i jednostavnog pojma – spremnika. Ova metafora izražava se u prvom redu putem prijedloga *u*, koji upućuje na prostorni položaj subjekta (oboljelog od depresije) unutar spremnika. Najčešće upotrebljavani glagoli su: biti (u

[13] Svi navedeni primjeri ovom poglavlju citati su iz istraženog korpusa te su označeni slovo *k* kako bi se jasno odvojili od primjera navedenih u prvom dijelu rada.

depresiji), padati (u depresiju), potonuti (u depresiju), zapesti (u depresiju) i odvući (u depesiju). Na primjer:

(k3) Ljudi često nakon velikih životnih udaraca ***upadaju u stanje****, prema njihovim riječima,* ***depresije****.*

K tome, ozdravljenje od depresije se izražava kao OZDRAVLJENJE OD DEPRESIJE JE IZLAZAK IZ SPREMNIKA, što upućuje da, pravo kako se oboljenje od depresije konceptualizira kao ulazak u spremnik (depresiju), ozdravljenje konceptualizira kao izlazak iz spremnika (depresije). Na primjer:

(k4) Uskraćivanje bilo koje od ovih potreba ***vodi do depresije*** *– osjećaja da smo izgubljeni napušteni i sami* ***u svojoj duševnoj boli,*** *o čemu ćemo onda neprestano razmišljati i uvjeriti sami sebe da* ***izlaza nema****.*

Nadalje, imenice kojima se konceptualizira depresija su čahura (BIT U DEPRESIJI JE BITI U ČAHURI) i zid (BITI U DEPRESIJI JE BITI OKRUŽEN ZIDOM) te rub (biti na rubu depresije – BITI U TEŠKOM EMOCIONALNOM STANJU JE BITI NA RUBU).

Uz metaforu spremnika usko je vezana i orijentacijska metafora DEPRESIJA JE DOLJE, budući da ona određuje prostorni položaj kojeg depresija zauzima u spremniku odnosno konceptualnom prostoru. Određivanje DEPRESIJE KAO DOLJE, vidljivo je iz uporabe glagola, koje upućuju da je ulazak u spremnik depresije, svojevrstan pad, pa se uz prijedlog *u* najčešće koriste glagoli padati, upadati i potonuti, što možemo vidjeti u slijedećoj rečenici:

(k5) Ako ne potraži stručnu pomoć, osoba koja je tjeskobna ili depresivna može još ***dublje upadati u svoju tamu****, a njezin partner/partnerica može gubiti strpljenje.*

S druge strane, izlazak iz, odnosno ozdravljenje od depresije izražava se putem glagola podignuti iz depresije i izvući iz depresije. Na primjer:

(k6) Premda katkad ne možemo izbjeći lijekove, većinom se ipak ***možemo izvući*** *bez njih.*

Također, depresija je konceptualizirana i putem imenica ponor i pad, te pridjeva duboka (ili dublje kao što vidimo u navedenom primjeru) te sniženo, što upućuje na orijentaciju prema dolje, što ima jasne značenjske implikacije u kulturnom kontekstu. Naime, kao što često navodi Lakoff kroz konceptualnu izvornu domenu dolje, konceptualiziraju se pojmovi koji se doživljavaju kao negativni. Uz to, ona je i odraz tjelesnog iskustva depresije, koji je popraćen

značajkama poput emocija tuge i tjeskobe, koje su na tjelesnoj razini izražene putem pogrbljenog, spuštenog držanja tijela.

c. DEPRESIJA JE TERET

DEPRESIJA JE TERET može se okarakterizirati kao strukturalna metafora, budući da korištene metafore upućuju na depresiju kao teret koji se nosi, može biti različite težine i kojeg se možemo osloboditi. Pa su tako najčešće korišteni glagoli prilikom konceptualizacije nositi (depresiju), vući (depresiju) i podleći (depresiji), dok ona može biti teška i lagana. U slijedećim primjerima, moći ćemo vidjeti kako se struktura tereta preslikava na strukturu depresije:

(k7) *Stoga bi* ***depresiju****, pa čak i onu laganu, trebalo što prije prepoznati i liječiti.*

(k8) *Postoji puno različitih depresija, a jedna od čestih je i* ***depresija kod mladih, koju mlada osoba vuče*** *i po deset, petnaest godina dok konačno prvi put ne ode liječniku.*

(k9) *Legendarni boksač Mike Tyson* ***nosi dijagnoze bipolarnog poremećaja i kronične depresije.***

(k10) *Nije stoga čudno što sve češće upadamo u krize,* ***preopterećeni smo i na kraju podložni depresiji.***

Također prisutna je metonimija, kao i u prijašnjim primjerima riječ je o dijelu za cjelinu, gdje je težina depresije stoji za utjecaj koji ona ima na oboljelog.

d. DEPRESIJA JE CRNINA/MRAK/TAMA

Putem ontološke metafore DEPRESIJA JE CRNINA/MRAK/TAMA ova se bolest konceptualizira putem glagola upadati (u tamu), odnosno ozdravljenje je konceptualizirano kao put iz tame;

(k11) *Savršena i univerzalna metoda ne postoji svatko mora pronaći vlastiti* ***put iz tame****, često i uz pomoć profesionalnog terapeuta.*

Putem imenica depresija je opisana kao tamna strana i crni zastor:

(k12) ***Crni zastor*** *koji pada na nas.*

No najzastupljenije u ovom primjeru su konceptualne metonimije, u kojem dio stoji za cjelinu odnosno simptomi stoje za bolest depresiju, a to su crne misli, tmurno raspoloženje te mračno raspoloženje:

*(k13) Nepristrano promatrajući **crne misli**, i ponavljajući si da su to zaista samo misli, a ne neprikosnovene činjenice i apsolutna istina, kako smo ih do tada doživljavali, uviđamo da se naš um zapetljao u obrasce u kojima **stvari mogu biti samo crne** i bijele, no ne i sive.*

Osim same metonimije, moguće je iščitati i metafore NEGATIVNO JE CRNO/MRAČNO, koja je povezana s kulturni značenjima u kojima tama predstavlja negativno, a svjetlost pozitivno. Što objašnjava obolijevanje od depresije kao ulazak, a ozdravljenje, kao izlazak iz tame.

e. DEPRESIJA JE PRIJETNJA

DEPRESIJA JE PRIJETNJA strukturalna je metafora koja se odnosi na depresiju kao entitet koji prijeti i dovodi subjekte u opasnost. Izražena je putem glagola sačuvati (od depresije) te (depresija) vrebati, što se može i okarakterizirati kao metafora DEPRESIJA JE ZVIJER:

(k14) *Umjerenost u trošenju sačuvat će vas od poslijeblagdanske **depresije**, koja **vreba** u siječnju.*

Uz to, ova je metafora izražena putem imenica opasnost i rizik (od depresije):

*(k15) Osobe koje se hrane zdravo imaju **manji rizik** od depresije.*

Dakle, ova nas konceptualna metafora upućuje na to da je depresija opasnost koja nam prijeti ukoliko se ne pridržavamo određenih obrazaca ponašanja koji će nas sačuvati od depresije.

f. DEPRESIJA JE ŽIVO (LJUDSKO) BIĆE

Metafora DEPRESIJA JE ŽIVO (LJUDSKO BIĆE) odnosi se na metaforičke izraze koji su nastali procesom personifikacije, koji je omogućio konceptualizaciju depresija poput živog entiteta, koji ima svoje karakteristike i djelovanje. Kako su karakteristike živog bića preslikane na kompleksni pojam depresije, riječ je o ontološkoj metafori. Kao živo biće, depresija se može prepoznati, vratiti, probuditi se, pomagati i pogađati. Također depresiju se može poticati i odabrati. Putem imenica, ona je konceptualizirana riječju stranac, odnosno pute metafore DEPRESIJA (NI)JE STRANAC:

(k16) *Živimo u vremenu kada tjeskoba i* ***depresija nisu stranci*** *u brakovima i vezama.*

Dok je od pridjeva prisutan - ozbiljna depresija.

Svakako jedna od najzanimljivijih pa i neočekivanih metafora jest ona DEPRESIJA JE POMAGAČ:

(k17) ***Depresija nam pomaže*** *da bolje upoznamo sebe, istražujemo svoje mogućnosti i izaberemo ono što je za nas najbolje.*

I u ovom je slučaju depresija subjekt, odnosno akter koji ima moć nad pojedincem, koji je objekt, no ovdje mu čini dobro. Naime ova nam metafora daje potpuno novi uvid u doživljaj depresije, dok je ona mahom reprezentirana kao negativno iskustvo i osjećaj, ona kroz metaforu POMOĆI dobiva novu dimenziju.

No za depresiju je svakako najistaknutija metafora DEPRESIJA JE PROTIVNIK, što svakako govori o njenoj konceptualizaciji i samom značenju kojeg depresija ima u kulturnom kontekstu

.

g. DEPRESIJA JE PROTIVNIK

DEPRESIJA JE PROTIVNIK strukturalna je metafora, jer se putem strukture protivničkog odnosa konceptualizira odnos oboljelog s ovom bolešću. Tako su najčešći glagoli korišteni kako bi se izrazila ova metafora: othrvati se (depresiji), pobijediti (depresiju), boriti se protiv/s (depresijom), mučiti se (s depresijom), (depresija) uhvatiti te posustati (protiv depresije). Dok su najzastupljenije imenice: borba (protiv depresije), obračun (s depresijom) i (biti) žrtva (depresije).

Slijedeći nam primjeri daju odličan uvid u strukturu depresije koja se gradi korištenjem specifičnih vrsta riječi.

(k18) *U današnje vrijeme često govorimo da smo depresivni, da* ***nas je uhvatila depresija*** *ili da se osjećamo depresivno*.

(k19) *Čišćenje i pospremanje doma također su korisne terapije* ***protiv depresije***.

(k20) *Vodila sam dnevnik aktivnosti ocjenjujući ih ocjenama od 1 do 10 te prakticirala vježbe koje sam sama osmislila*: *navečer prije spavanja vježbala sam ciljanu imaginaciju* ***obračuna s depresijom****, a u raznim situacijama kada sam osjećala da će me preplaviti emocije prakticirala bih vježbu virtualnog semafora.*

(k21) *Kako se* ***othrvati depresiji*** *bez lijekova?*

(k22) *Autorica knjige 'Životolovka' priča kako* ***je pobijedila depresiju***.

Glagol uhvatiti upućuje na depresiju kao subjekt koji nas može uloviti i tako uzeti kontrolu nad nama. Prilog protiv u primjeru (k17) upućuje na sposobnost oboljelog da postane subjekt u borbi protiv bolesti. Obračun iz primjera (k18) daje još specifičniju sliku depresije kao protivnika i stavlja ga u specifičan okvir borbe. Dok se korištenjem glagola othrvati, ponovno aludira na sposobnost oboljelog da zauzme mjesto aktivnog subjekta. Na kraj, uporaba glagola pobijediti jasno upućuje na konceptualizaciju izlječenja od depresije kao kraj borbe, u kojem je oboljeli preuzeo ulogu aktera i pobijedio svog protivnika – depresiju.

h. METONIMIJE

Same metonimije nešto su manje zastupljene u korpusu no i iz njih se mogu iščitati lingvistički procesi, ali i značenja u širem kontekstu. Najzastupljenije bile su metonimije DIJELA ZA CIJELINU, odnosno SIMPTOMA ZA DEPRESIJU. One su mahom bile izražene putem nedostatka (nade, emocija, želje, energije, motivacije, perspektive) :

(k23) *Što ako, međutim, tuga potraje i preraste u stalan bolan osjećaj* ***beznađa, ravnodušnosti, manjka motivacije*** (…)

Dakle, depresija se konceptualizira putem onih aspekata života koji se smatraju njihovim pozitivnim aspektima, pa i ono što životu daje smisao, odnosno preko njihovog nedostatka, za što se može reći da je posljedica iskustva depresije, čiji su glavni simptomi upravo negativni osjećaji poput tuge, ili pak apatije.

2.3.3. Kulturni modeli depresije

Iz konceptualnih metafora identificiranih i pojašnjenih u prethodnom poglavlju mogu se iščitati određeni kulturni modeli depresije koji se međusobno razlikuju po svojoj slici depresije koju reprezentiraju. Naime, na svaki od tih kulturnih modela reprezentira uzroke, tijek i liječenje depresije na drugačije načine, što na kraju omogućava iščitavanje specifičnih kulturnih značenja i praksi koje su prisutne, u ovom konkretnom istraživanju, unutar hrvatskog kulturnog kruga. Radi se o kulturnim modeliMa koji se temelje na slijedeći metaforama: DEPRESIJA JE SPREMNIK, DEPRESIJA JE OBJEKT, DEPRESIJA JE PROTIVNIK te DEPRESIJA JE POMAGAČ.

Kulturni model depresije koji se daje iščitati iz metafore DEPRESIJA JE SPREMNIK naizgled je bez kulturnog značenje, te bi se moglo zaključiti da se temelji isključio na predodžbenoj shemi, koja nam kompleksan događaj poput oboljenja od depresije predstavlja u

pojednostavljenom tjelesnom obliku. Ipak, iščitamo li korpus pobliže, moguće je uočiti specifične metaforičke izraze koji upućuju na određenu strukturu iz koje se mogu iščitati i šira kulturna značenja. Tako prema metafori SPREMNIKA depresija započinje ulaskom u spremnik depresije koji je izazvan vanjskim okolnostima, kao što je navedeno u primjeru (k3) gdje „životni udarac" dovodi osobu do pada u depresiju. Nadalje, sam I sam spremnik depresije ima specifične karakteristike, on je mračan, kako smo vidjeli iz metafora DEPRESIJA JE CRNINA/TAMA/MRAK u primjeru (k11), gdje je izlječenje značilo „izlazak iz tame". Također, unutar spremnika, čovjek je izoliran:

(k24) U depresiji ne možemo primati ljubav, suosjećanje i brižnost koju nam drugi (ako smo te sreće!) pružaju jer, ***okruženi zidom****, ne dopuštamo sebi nikakvu ugodu ni utjehu.*

No postoje i specifični načini izlaska iz spremnika depresije, što se može odgoditi „bez lijekova" kao u primjeru (k6), ali i ljubavlju:

(k25) Ona ima dojam da se on prestao boriti za njih i da mu njihova ljubav nije dovoljna motivacija za ***izlazak iz tog depresivnog raspoloženja****.*

Dakle, prema ovome modelu depresija je izazvana vanjskim utjecajima, koji imaju veliki utjecaj na pojedinčevo emocionalno stanje, kojem počinju prevladavati negativne emocije tuge i loše, mračno raspoloženje, a pojedinac je izoliran od pozitivnih vanjskih utjecaja kojima je okružen, no upravo su ti pozitivni utjecaji i emocije ključ izlaska iz depresije. Drugim riječima, iščitavanjem konceptualne metafore DEPRESIJA JE SPREMNIK možemo uvidjeti kulturni model interpretacije depresije kao stanja koje je izazvano negativnim životnim događajima, te dovodi pojedinca do izoliranosti nemogućnosti

Kod kulturnog modela depresije kao tereta moguće je vidjeti tjelesni temelj ovog modela, kojeg možemo identificirati na temelju konceptualne metafore DEPRESIJA JE TERET, budući da teret što je veći, odnosno teži, teže ga je i nositi, a u kontekstu psihičke bolesti poput depresije, i liječenje će biti prilagođeno „težini tereta":

(k26) Novija su istraživanja pokazala da psihoterapija može imati dugotrajan učinak i kod ***srednje teških depresija*** *jer pacijenti uče dugoročne strategije prevladavanja problema.*

(k27) Kako navode, lijekovi mogu biti korisni kod ***teških depresija****, ali i tada kao privremeno rješenje.*

No isto tako, teret može biti pretežak:

(k28) Nije stoga čudno što sve češće upadamo u krize, ***preopterećeni smo i na kraju podložni depresiji.***

Na kulturnoj razini, vidimo da što je teret veći odnosno što se depresija kao bolest više razvija, potrebno je prilagoditi terapiju – od psihoterapije pa do lijekova. Dakle, težina tereta predstavlja težinu bolesti. No upućuje i na pasivnost koju oboljeli osjeća tokom nošenja s ovom bolešću. Budući da nije u mogućnosti stupiti u interakciju s teretom, odnosno bolešću koja ga je opteretila, jedino preko posrednika – psihoterapeuta ili liječnika, ili pak lijekova. Prema tome možemo zaključiti da konceptualna metafora DEPRESIJA JE TERET daje iščitati kulturni model depresije koji stavlja u pasivni položaj, dok jedina pomoć dolazi od utjecaja koje na njega može imati vanjski čimbenici, i to u ovom slučaju iz okvira profesionalne psihološke pomoći.

Najkompleksniji kulturni model koji možemo iščitati iz navedenih metafora jest onaj koji možemo iščitati iz metafore DEPRESIJA JE PROTIVNIK. Naime, ovdje depresija zauzima visoku hijerarhijsku poziciju jer preuzima osobite ljudskog bića putem personifikacije. Struktura ovog modela može se popratiti i putem strukture borbe koja je prisutna u samoj metafori DEPRESIJA JE PROTIVNIK, a sama se struktura može iščitati u primjerima (k19) do (k22). Naime, depresija započinje kada se s njom stupi u fizički kontakt (kada ona „uhvati“ pojedinca), na što pojedinac odgovara borbom, što ože biti opojmljeno kroz fizičku borbu, na primjer hrvanje, ali i nadmudrivanje različiti trikovima i tehnikama:

*(k29) Dragica Barbarić, autorica priručnika „**Pobijedite depresiju kognitivno-bihevioralnim tehnikama**“ otkrila je nekoliko **korisnih trikova koji ti mogu pomoći** ako zapneš u blaže depresivno stanje, a možeš ih raditi i kod kuće.*

*(k30) Čišćenje i pospremanje doma također su **korisne terapije protiv depresije.** Iskoristi kućanske poslove koje blagdani donose kao **priliku za opuštanje uz pomoć mentalnih tikova.***

Kulturni model depresije kao protivnika opisuje depresivno stanje kao vanjski entitet koji želi nauditi pojedincu, a koji se od tog napada ima mogućnost boriti raznim tehnikama – od onih psihoterapeutskih do pribjegavanja raznim trikovima, kako bi se ovaj protivnik „nadmudrio“.

Depresija je preko većine identificiranih metafora unutar korpusa bila prikazana putem negativnih pojmova koja imaju negativna kulturalna značenja poput protivnika, tame, prijetnje i slično. No među negativnim izvorišnim domenama ističe se ona POMAGAČA (primjer (k17)). Ova domena upućuje na kulturni model depresije koji također odudara od dosad opisanim kulturnim modelima, naime, u ovom je slučaju depresija pozitivni entitet. Osim izvorne domene POMAGAČA, među metaforama identificiranih u korpusu mogu se pronaći i PRILIKA:

(k31) *S Robertom smo pričali o njenom iskustvu prolaska kroz depresiju, tehnikama koje s joj najviše pomagale tijekom depresivnih razdoblja te o tome kako* ***depresija može postati prilika za osobnu preobrazbu.***

(k32) *Kako od bogohulno zvučalo, možda* ***depresija ima transformativnu ulogu u našim životima.*** *(...)* ***Depresija može biti prilika da svojom ljubavlju i hrabrošću strašne zmajeve iz vlastitih dubina pretvorimo u princeze****.*

U ovim se metaforama iščitava kulturni model depresije koja pozitivno djeluje na pojedinca, u smislu da unatoč samih poteškoća s kojima se suočava zbog same depresije, ipak ima mogućnost biranja utjecaja koji će depresija imati na njega te može depresiju shvatiti kao priliku da negativne emocije koje se pojavljuju iskoristi za propitivanje i pozitivnu promjenu u životu.

Dakle, kulturni model depresije kao spremnika predstavlja depresiju kao bolest koja pojedinca izolira od njegovih bližnjih, pa i od društva, te nije sposobna izaći iz depresivnog stanja, za što su prvenstveno ključna podrška okoline. Nadalje kod kulturnog modela tereta, depresija je, iako prikazana kao neživi objekt, u kontroli, te je jedina mogućnost interakcije s njom putem psihoterapijskih i medicinskih metoda. Radi se o modelu koji se temelji na medicinskom shvaćanju depresije. Kod kulturnog modela depresije kao protivnika prvenstveno se daje iščitati psihološki aspekt depresije, što je posebno vidljivo u načinu borbe s protivnikom depresijom, gdje se pojedinac bori protiv nje ili je nadmudruje raznim trikovima i psihoterapijskim tehnikama. Na kraju, vidljiv je i nešto drugačiji pristup depresiji, gdje je ona entitet koji pozitivno djeluje na pojedinca, što se upućuje na pomak od dominantnog shvaćanja depresije. Taj pomak svakako upućuje na kompleksnost samog pojma depresije, odnosno njegovog u određenoj kulturi, jer potvrđuje da ni unutar jednog kulturalnog kruga depresija nije opojmljena na jedinstven način, već ovisi o supkulturnim razlikama u vrijednostima i pogledu na svijet prisutnim unutar samog kulturnog kruga.

3. Zaključak

U prvom dijelu ovog rada stvorene je teorijski okvir za istraživanje temeljen na postavkama kognitivne lingvistike, temeljen prvenstveno na teoriji konceptualnih metafora. Kao ciljevi istraživanja postavljene su identifikacija konceptualnih metafora kojima se opojmljuje depresija u hrvatskom kulturnom krugu, kako bi se iz istih mogli iščitati kulturni

modeli depresije. Također, cilj je bio i prikazati mogućnost te važnost primjene konceptualnih metafora u društvenim istraživanjima.

Analizom korpusa sastavljenog od dvadeset i šest članaka preuzetih s hrvatskih *lifestyle* portala identificirane su najznačajnije metafore kojima se opojmljuje depresija, a to su: DEPRESIJA JE SPREMNIK, DEPRESIJA JE DOLJE, DEPERSIJA JE PROTIVIK, DEPRESIJA JE ŽIVO (LJUDSKO BIĆE), DEPRESIJA JE PRIJETNJA, DEPRESIJA JE TERET te DEPRESIJA JE CRNINA/MRAK/TAMA. Iz navedenih je metafora moguće iščitati reprezentaciju depresije koja se temelji na domenama koje u kulturnom kontekstu predstavljaju negativne pojmove (protivnik, prijetnja, crnina, mrak, tama) što upućuje na reprezentaciju depresije kao negativne pojave, koju treba spriječiti, odnosno pobijediti.

Nadalje, identificirane metafore dalje su primijenjene za iščitavanje kulturnih modela depresije. Tako je metafora SPREMNIKA odraz kulturnog modela depresije prema kojem se pojedinac izolira od okoline, ili biva izoliran s njene strane, a izlazak iz takvog stanja temelji se na poticanju pozitivnih emocije te podrške okoline. Metafora TERETA odraz je kulturnog modela depresije kao bolesti koja se liječi određenim psihoterapeutskim tehnikama i farmaceutskim preparatima. S druge pak strane, depresija prikazana kao protivnik, može se prvenstveno izliječiti raznim tehnikama koje predstavljaju svojevrsno nadmudrivanje bolesti. Na kraju, moguće je iščitati jedan sasvim drugačiji model depresije, depresije kao prilike za poboljšanje vlastitog života.

Ovo istraživanje provedeno je na relativno malom korpusu koji obuhvaća samo specifičnu vrstu medijskog proizvoda koji su namijenjeni i ograničenoj ciljanoj publici – članci sa *lifestyle* portala namijenjeni prvenstveno ženskoj publici. Ipak, dokazana je mogućnost istraživanja utemeljenih na konceptualnim metaforama da pruže važne i zanimljive uvide u kulturalna značenja, nadilazeći dimenziju jezika. To svakako predstavlja temelj za daljnja istraživanja na većim korpusima, kako bi se postigao dublji i sveobuhvatniji uvid u reprezentaciju i opojmljivanju depresije u hrvatskom kulturnom krugu, ali i izvan njega.

Na temelju navedenih rezultata i zaključaka, može se izvesti i krajnji zaključak koji glasi: konceptualne metafore produkt su čovjekova tjelesnog i društvenog iskustva, a kao takve istovremeno čine i temelj njegovog opojmljivanja svijeta. K tome, ono što im daje

posebnu važnost jest njihova utemeljenost na tjelesnoj i neuralnom[14] nivou. Upravo bi im to spajanje čovjekovih tjelesnih i društveno-kulturalnih aspekata trebalo osigurati privilegirano mjesto prilikom istraživanja svih aspekata ljudskog života, zbog interdisciplinarne dimenzije istraživanja koju one omogućuju.

[14] Istraživanja unutar neuroznanosti ustvrdila se metafore u mozgu pohranjuju i aktiviraj na specifičan način te je razvijena neuralna teorija metafora. Jedna od najbitnijih stavki ove teorije je svakako da preslikavanja između domena, ne događaju samo na lingvističkoj razini, već i na onoj tjelesnoj – neuronskoj. Naime, konceptualne su domene u mozgu pohranjenje u obliku neuronske mreže, a preslikavanje iz domene u domenu, na neuronskoj se razini odvija stvaranjem neuronskih poveznica između specifičnih neuronskih mreža (Lakoff 2008). Dakle, osim u sklopu društvenih i humanisitčkih znanosti, metafore su pronašle svoje mjesto i u prirodnim disciplinama.

Popis literature

American Psychiatric Association, 2012. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5*. New School Librery, Washington.

Biti, D. i Kiš, M., 2008. *Poetika uma: osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja.* Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Bolton, D., 2009. What is mental disorder? u *Psychiatry* vol.9, br. 12. Str.468-470.

Bennardo, G. i de Munck, V.C., 2014. *Cultural Models; Genesis, Methods, and Experiences*. Oxford Univeryity Press, New York.

Edney, D.R., 2004. *Mass Media and Mental Illness: A Literature Review*. Canadian Mental Health Association, Ontario.

Gibbs R., 2005. *Embodiment and Cognitive Science*. Cambridge University Press, Cambridge.

Harper, S., 2009. *Madness, Power and Media: Class, Gender and Race in Popular Representation of Mental Distress*. Palgrave Macmillan, Basingstroke.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2011. *Mentalni poremećaji u Republici Hrvatskoj*. Ministarstvo zdravlje Republike Hrvatske, Zagreb.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2015. *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2014. godinu*. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb.

Kaviani, H. i Hamedi, R., 2011. A quantitative/qualitative study on metaphors used by Persian depressed patients u Archives of Psychiatry and Psychotherapy, 2011, vol. 4., str.5-13.

Kövecses, Z. 1989. *Metaphors od Anger, Pride and Love. A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. John Benjamin Publishing, Amsterdam/Philadelphia.

Kövecses, Z., 2000. *Metaphor and Emotion; Language, Culture, and Body in Human Feeling.* Maison des Sciences de l'Homme and Cambridge University Press, Cambridge.

Kövecses, Z., 2002. Cognitive-linguistic comments on metaphor identification u *Language and Literature* vol.2, br.1. Str. 74-78.

Kövecses, Z., 2005. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge University Press, Cambridge.

Kövecses, Z., 2010. *Metaphor; A practical Introduction*. Oxford University Press, New York.

Kružić, B., Lovrić. M. i Maksimović, T., 2010. Kratki pojmovnik kognitive lingvistike u Hrvaristika.

Lakoff, G., 1993. The Contemporary Theory of Metaphor u *Metaphor and Thought*, ur. A. Ortony. Cambridge University Press, Cambridge. Str. 202 – 251.

Lakoff, G., 1995. Metaphor, Morality and Politics, Or, Why Conservatives Have Left Liberals In the Dust u *Social Research*, vol. 62, br. 2. Str. 177-213.

Lakoff, G. i Johnson, M., 1980a. The Metaphorical Structure of the Human Conceptual System u *Cognitive Science* vol. 4. Str. 195-208.

Lakoff, G., i Johnson, M., 1980b. Conceptual Metaphor in Everyday Language u The Journal of Philosophy, vol.77., br.8. Str. 453-486.

Lakoff, G. i Johnson, M., 1999., *Philosophy in the Flesh; The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. Basic Books, New York.

Lakoff, G. i Johnson, M., 2003. *Metaphores we live by*. The University of Chicago Press, London.

Lakoff, G., 2008., The Neural Theory of Metaphor u *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought,* ur. R.W.Gibbs, Cambridge Unversity Press, New York. Str. 17-38.

Levit, H. i Angus, L., 2000. A metaphor analysis in treatments of depression: Metaphor as a marker of change u *Counselling Psychology Quarterly*, March 2000. Str. 1-33.

Nietzel, M.T., Bernstein D.A. i Milich, A., 2002. *Uvod u kliničku psihologiju*. Naklada Slap, Jasrtebarsko.

Pritzker, S., 2003. *The* Role in Culture, Consciousness, and Medicine: A preliminary inquiry into the metaphors of depression in Chinese and Western medical and common languages u *Clinical Acupunture and Oriental Medicine*, vol.4., br.1. Str. 11-28.

Stanojević, M.M., 2013. *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Srednja Europa, Zagreb.

Stefanowitsch, A., 2006. Corpus-based approaches to metaphor and metonymy u *Trends in Linguistic Studies and Monographs*, ur. A. W. Bisang, H.H. Hock i W. Winter. Mounton de Gruyter, Berlin/New York.

Thakkar, V., 2006. *Depression and Bipolar Disorder*. Chelsea House Publishers, New York.

Tuđman Vuković,N., 2009. Značenje u kognitivnoj lingvistici u *Suvremena lingvistika*, Vol. 35 Br. 67.

Wahl, O.F., 1997. *Media Madness: Public Images of Mental Illness*. Rutgers University Press, New Brunswick.

Internet:

Beattie, G.S., 2005. *Social Causes of Depression.* Objavljeno na: http://www.personalityresearch.org/papers/beattie.html - posjećeno 11.6.2015.

Grohol, J.M., godina nepoznata, The Causes of Depression. Objavljeno na: http://psychcentral.com/lib/the-causes-of-depression/ - posjećeno 11.6.2015.

Harvard Medical School – http://www.health.harvard.edu/newsweek/what-causes-depression-1.htm - posjećeno 10.6.2015.

Namade, R., Staars Reiss, N. i Dombeck, M., 2007. *Social and Relational Factors in Major Depression*. Objavljeno na: https://www.mentalhelp.net/articles/social-and-relational-factors-in-major-depression/ - posjećeno 10.6.2015.

Sensa Klub – http://www.sensaklub.hr/ - posjećeno 15.7.2015.

Women in Adria - http://www.womeninadria.com/ - posjećeno 15.7.2015.

World Health Organistion Europe - http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/data-and-statistics - posjećeno 1.2.2015.

http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/215275/RC63-Fact-sheet-MNH-Eng.pdf?ua=1 – posjećeno 1.2.2015.

Zdrava Krava - http://www.zdravakrava.hr/ - posjećeno 15.7.2015.

Prilog 1. Sažetak analize korpusa

Ukupan broj metaforičkih i metonimijskih izraza prisutnih u korpusu: 326

Konceptualne metafore – broj

DEPRESIJA JE NEDOSTATAK 52 – energije (13) želje (6) kontrole (7) snage (3) svrhe (1) kontrole nad tijelom (1) motivacije (4) sna (5) teka (2) zadovoljstva (1) libida (1) nade (5) interesa (3) sreće(1) perspektive (3) samopouzdanja (2) – METONIMIJA (DIO ZA CIJELINU)

DEPRESIJA JE PROTIVNIK - 32

DEPRESIJA JE SPREMNIK – 26

DEORESIJA JE OSOBA (PERSONIFIKACIJA) – 19

DEPRESIJA JE TERET - 16

DEPRESIJA JE DOLJE – 11

DEPRESIJA JE PRIJETNJA - 7

DEPRESIJA JE SKLONOST – 7

DEPRESIJA JE IMETAK (OBJEKT) - 7

DEPRESIJA JE TAMA - 6

DEPRESIJA JE CILJ - 5

DEPRESIJA JE CRNINA – 4

DEPRESIJA JE TUGA – 4

DEPRESIJA JE PREPRAKA – 4

DEPRESIJA JE NEZADOVOLJSTVO - 4

DEPRESIJA JE PRITISAK - 3

DEPRESIJA JE OBJEKT - 3

DEPRESIJA JE OSJEĆAJ - 3

DEPRESIJA JE ISKUSTVO - 3

DEPRESIJA JE NEGATIVNOST - 3

DEPRESIJA JE OSJEĆAJ – 3

DEPRESIJA JE KRIVNJA - 3

DEPRESIJA JE PATNJA - 13

DEPRESIJA JE BOL - 3

DEPRESIJA JE USAMLJENOST - 3

DEPRESIJA JE STUPNJEVITA – 3

DEPERSIJA JE PRILIKA - 3

DEPRESIJA JE IZOLIRANOST - 2

DEPRESIJA JE PROBLEM – 2

DEPRESIJA JE PRIČA - 2

DEPRESIJA JE IZOLIRANOST - 2

DEPRESIJA JE PRAZNINA – 2

DEPRESIJA JE OPASNOST - 2

DEPRESIJA JE SAŽALJENJE - 2

DEPRESIJA JE NEGATIVNOST – 2

DEPRESIJA JE PRIČA - 2

DEPRESIJA JE PRILIKA - 1

DEPRESIJA JE IZGARANJE - 1

DEPRESIJA JE SLABOST - 1

DEPRESIJA JE FIZIČKO OGRANIČENJE - 1

DEPRESIJA JE PESIMIZAM - 1

DEPRESIJA JE STRAH – 1

DEPRESIJA JE BOLEST - 1

DEPRESIJA JE BITI IZGUBLJEN - 1

DEPRESIJA JE PUT - 1

DEPRESIJA JE SILA - 1

DEPRESIJA JE POTIŠTENOST - 1

DEPRESIJA JE BEZVRIJEDNOST - 1

DEPRESIJA JE DOGAĐAJ - 1

DEPRESIJAJE POVLAČENJE - 1

DEPRESIJA JE EMOCIJA - 1

DEPRESIJA JE TEŠKOĆA - 1

DEPRESIJA JE ZATVOR - 1

DERPESIJA JE SKRIVENA - 1

DEPRESIJA JE LOŠE RASPOLOŽENJE - 1

DEPRESIJA JE SMANJENA AKTIVNOST - 1

DEPRESIJA JE NEVOLJSKOT -1

DEPRESIJA JE NEUČINKOVITOST -1

DEPRESIJA JE GLAD - 1

DEPRESIJA JE SAN - 1

DEPRESIJA JE DEMON - 1

DEPRESIJAJE RUŠENJE SVIJETA - 1

NAJČEŠĆE IZVORIŠNE DOMENE (broj): protivnik (32), spremnik (26),život (ljudsko biće) (19), teret (16), dolje (10), crnina/tama/mrak) (10), prijetnja/opasnost (9)

METONIMIJA– najčešće dio za cjelinu (simptom za depresiju)

NEDOSTATAK X JE DEPRESIJA: energije (13), želje (6), nade (5), sna (5), motivacije (4), snage (3), interesa (3), perspektive (3), samopouzdanja (2), teka (2) svrhe (1), kontrole nad tijelom (1), teka (2), zadovoljstva (1), libida (1), sreće(1).

NAJČEŠĆE KONCETUALNE METAFORE

DEPRESIJA JE PROTIVNIK – strukturalna metafora

1) glagoli: othrvati se (depresiji), pobijediti (depresiju), boriti se s/protiv (depresijom/e), mučiti se s (depresijom), (depresija) uhvatiti, posustati protiv (depresije)

2) imenice: borba (protiv depresije), obračun (s depresijom), žrtva (depersije, biti)

3) prijedlozi: protiv, s

DEPRESIJA JE SPREMNIK – ONTOLOŠKA METAFORA

1) glagoli: biti u (depresiji), padati u (depresiju), kliznuti u (depresiju), izvući (iz depresije), odvući (u depresiju), odvesti (u depresiju), zapesti u (depresiju), potonuti (u depresiju),

2) imenice: izlaz (iz depesije), čahura (biti u), zid (biti okružen sa), rub (biti na rubu depresije
3) prijedlozi: u

DEPRESIJA JE DOLJE – ORIJENTACIJSKA METAFORA (ova izvorna domena preklapa se sa izvornom domenom spremnika)

1) glagoli: potonuti (u depresiju), padati (u deprsiju), upadati (u depresiju), dignuti (iz depresije), izvući (iz depresije)
2) imenice: ponor, pad
3) pridjevi: duboka, sniženo

DEPRESIJA JE CRNINA/TAMA/MRAK – ONTOLOŠKA METAFORA

1) glagoli: upadati (u tamu)
2) imenice: put (iz tame), tamna strana, crni zastor
3) metonimije: crne misli, tmurno raspoloženje, mračno raspoloženje

DEPRESIJA JE TERET – STRUKTURALNA METAFORA

1) glagoli: podleći (depresiji), nositi (depresiju), vući (depresiju)
2) pridjevi: teška, laka, lagana, srednje lagana
3) metonimija: težina

DEPRESIJA JE ŽIVO BIĆE (personifikacija) – ONTOLOŠKA METAFORA

1) glagoli: prepoznati (depresiju), (depresija) vraćati se, probuditi (depresiju), poticati (depresiju), depresija (birati), (depresija) pomagati, (depresija) pogađati
2) imenice: stranac
3) pridjevi: ozbiljna

DEPRESIJA JE PRIJETNJA – ONTOLOŠKA METAFORA

1) glagoli: sačuvati (od depresije), (depresija) vrebati (depresija je zvijer)
2) imenice: opasnost, rizik (od depresije), izazov

DEPRESIJA JE OBJEKT – ONTOLOŠKA METAFORA

1) glagoli: imati (depresiju), zgrabiti (depresiju)
2) imenica: oblik (depresije)
3) posesivne zamjenice

Prilog 2. Popis poveznica članaka korištenih za kreiranje korpusa

Sensa Klub:

http://www.sensaklub.hr/clanci/zensko-zdravlje/kako-se-othrvati-depresiji-bez-lijekova

http://www.sensaklub.hr/clanci/lifecoach/sto-nije-depresija

http://www.sensaklub.hr/clanci/emocije/depresija-sto-kad-tuga-ne-posustaje

http://www.sensaklub.hr/clanci/emocije/depresija-sto-kad-tuga-ne-posustaje?page=2

http://www.sensaklub.hr/clanci/najave/upalite-svjetlo-mjesec-savjetovanja-gradana-o-depresiji-i-anksioznosti

http://www.sensaklub.hr/clanci/meditacija/meditacijom-protiv-depresije

http://www.sensaklub.hr/clanci/emocije/kad-je-partner-u-krizi

http://www.sensaklub.hr/clanci/meditacija/lijecenje-depresije-meditacijom

http://www.sensaklub.hr/clanci/ljekovito-bilje/safran-zacin-koji-lijeci-od-depresije

http://www.sensaklub.hr/clanci/zensko-zdravlje/potice-li-secer-depresiju

http://www.sensaklub.hr/clanci/emocije/7-savjeta-za-izbjegavanje-blagdanske-depresije

http://www.sensaklub.hr/clanci/zensko-zdravlje/zdrava-prehrana-smanjuje-rizik-od-depresije

Zdrava Krava:

http://www.zdravakrava.hr/clanak/5862/ljetna-tuga

http://www.zdravakrava.hr/clanak/5724/depresija

http://www.zdravakrava.hr/clanak/5331/kupujes-li-na-snizenju

http://www.zdravakrava.hr/clanak/4174/kako-sam-pobijedila-depresiju

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3810/usputni-seks-uzrokuje-depresiju

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3325/utjecaj-karaktera-na-depresiju

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3322/kako-pobijediti-depresiju

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3302/slavni-depresivci

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3314/sest-trikova-protiv-depresije

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3324/antidepresivi-kada-su-nam-potrebni

http://www.zdravakrava.hr/clanak/3327/poznate-hrvatice-i-depresija

Women in Adria:

http://www.womeninadria.com/facebook-depresija-je-stvarni-problem/

http://www.womeninadria.com/blagdanska-depresija/

http://www.womeninadria.com/depresija-i-poduzetnice-tamna-strana-o-kojoj-nitko-ne-govori/